This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

+ *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.

+ *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.

+ *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.

+ *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter `http://books.google.com` durchsuchen.

839.62
B

B 973,140

839.62 B

Bugge

~~3+2.1~~

Rune-Indskriften paa
Ringen i Forsa Kirke
i
Nordre Helsingland
af Sophus Bugge.

GENERAL LIBRARY
—OF—
UNIVERSITY OF MICHIGAN.

PRESENTED BY
Fredsviks Universitet
July 1, 1879

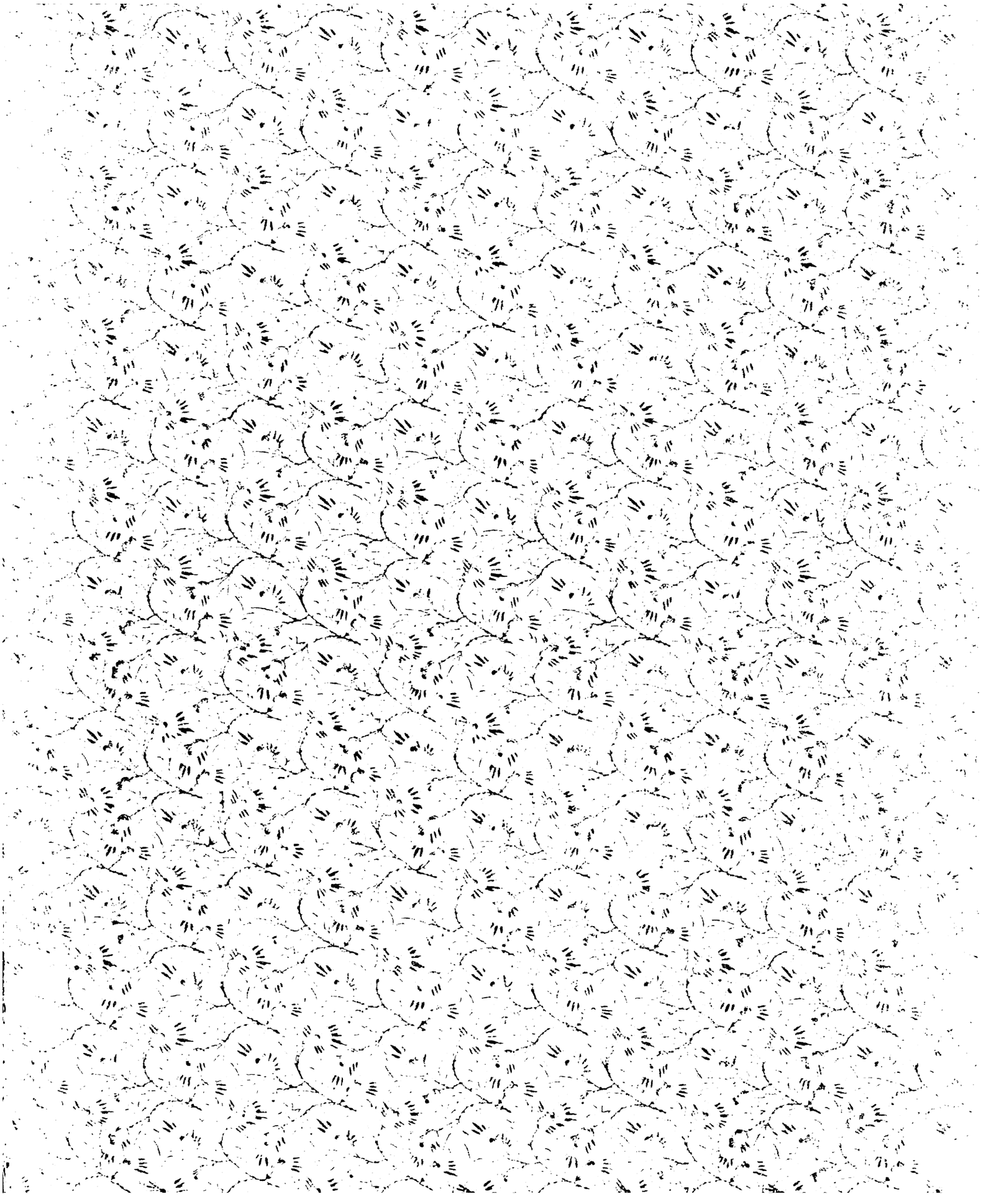

3 1 2 1
839.62
B

GENERAL LIBRARY
University of
MICHIGAN

Ringen i Forsa Kirke.

15-460

RUNE-INDSKRIFTEN

PAA

15-460

RINGEN I FORSA KIRKE

I

NORDRE HELSINGLAND

UDGIVET OG TOLKET

AF

SOPHUS BUGGE.

SÆRSKILT AFTRYK AF CHRISTIANIA UNIVERSITETS FESTSKRIFT I ANLEDNING AF UPSALA UNIVERSITETS JUBILÆUM I SEPTEMBER 1877.

CHRISTIANIA.

H. J. JENSENS BOGTRYKKERI.

1877.

17538

CHRISTIANIA UNIVERSITET

SENDER

UPSALA UNIVERSITET

SINE VARMESTE LYKØNSKNINGER

I ANLEDNING AF DETS 400-AARIGE VIRKSOMHED

SEPTEMBER 1877.

RUNE-INDSKRIFTEN

PAA

RINGEN I FORSA KIRKE

I

NORDRE HELSINGLAND

UDGIVET OG TOLKET

AF

SOPHUS BUGGE.

FORORD.

Fra mange Sider er der paa forskjellig Maade ydet mig værdifuld Hjælp til denne Afhandling, hvorfor jeg her bringer min hjærtelige Tak. Særlig nævner jeg Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien i Stockholm, der har sat mig i Stand til at granske Forsa-Ringen og de helsingske Runestene i Original, og Professor Dr. Konrad Maurer i München, der har gjennemlæst min Afhandling i Haandskrift og hvis værdifulde Bemærkninger, som er mig meddelte paa Tydsk i Breve uden at være bestemte til Trykning, med hans velvillige Tilladelse her er benyttede.

Kjøbenhavn, Februar 1877.

SOPHUS BUGGE.

Den Jærnring, hvis Indskrift jeg her skal søge at tolke, tilhører og har tilhørt Forsa Kirke i nordre Helsingland. Den gamle Kirke blev nedreven omtrent 1840, og dens Alder lader sig ikke sikkert bestemme. Forud for 1750, da den overkalkedes, havde den to Gange været udvidet, først imod Vest og siden imod Øst. Paa Kirkens søndre Væg nær den vestre Gavl var anbragt et Vaabenhus, der syntes opført, efterat Kirkens vestre Del var bygget. I Vaabenhusets Dør var Ringen fæstet [1]). Denne er forsynet med tre rundagtige Knapper eller Knuder af Jærn [2]). Paa hver Side af de to Underknapper har der været anbragt en Spiral af tyk Jærntraad, den ene større, den anden mindre; men den ene Spiral er nu afbrudt [3]). Omkring Ringen er smedet en Jærnbøile, der ikke slutter tættere, end at den frit kan skydes frem og tilbage indenfor to af Ringens Knapper. Bøilen ender nedentil i en Pig, ved Hjælp af hvilken Ringen har været fæstet. Ringen har et ydre Tværmaal af 10,7 svenske Decimaltommer; den er i Stykket mellem Knapperne $^{9}/_{20}$ svensk Decimaltomme bred og omtr. $^{6}/_{20}$ til $^{7}/_{20}$ sv. Decimaltomme tyk. Nedenfor Knapperne, hvor Runer ikke er indslaaede, er Ringen hamret tyndere og bredere ud, og nederst ender den paa den indre Side i et tredelt Ornament, der ligner en Trekløver eller en Lilje. Forsa-Ringen.

Ringens indre og ydre Side er udrundede, men Forsiden og Bagsiden nogenlunde flade, og i disse to flade Sider er imellem Knapperne Runer ved Hammerslag indslaaede med Meisel eller Hugjærn. Paa medfølgende Planche er givet en Tegning af Ringen og Runerne, efter Originalen udført af kgl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Tegner Hr. C. F. Lindberg i Stockholm. Ringen er

---

1) Oplysningerne om Forsa Kirke er hentede fra Wetterstens „Forssa Minne", som i det følgende nærmere skal omtales, og fra haandskrevne Meddelelser af Biskop Landgren.

2) Ogsaa Delsbo-Ringen i nordre Helsingland og Angelstad-Ringen i Smaaland har tre Knapper.

3) Paa Bures Tegning i Monumenta hactenus exsculpta (1624) sees alle 4 Spiraler; men den ene Spiral kunde jo let, efterat den var tabt, tilsættes i en Tegning, naar der ikke var nogen Tvivl om, hvordan og hvor den havde været.

øverst paa denne Planche fremstillet i $^1/_3$ af Originalens Størrelse, uden at man her har søgt nøiagtig at gjengive Indskriften. Nedenunder paa samme Planche er Runerne gjengivne i fuld Maalestok saa nøiagtig som muligt.

Ringens Runer.

Inden jeg nu beskriver de enkelte Runer, skal jeg, uden at tage Hensyn til forskjellige Variationer i deres Form, sammenstille hele Forsa-Indskriftens Runerække tilligemed de latinske Bogstaver, ved hvilke jeg gjengiver Runerne.

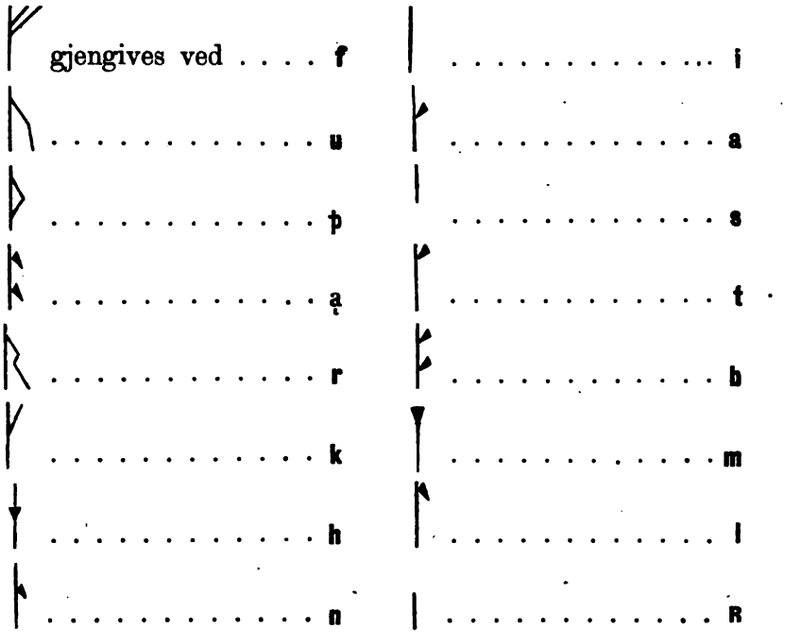

Samme Meisel har været brugt for Hovedstavene og for Sidestavene. Hovedstavene er ofte gjort bredere end Sidestavene derved, at man har sat Meiselen to eller flere Gange i samme Linje. Da samme Meisel har været brugt for Sidestavene, følger deraf, at Sidestavene paa Runerne for **k**, **f**, **þ**, **r**, **u** er nogenlunde rette (eller kantede), kun tilnærmelsesvis krumme. Ved Runen for **f** er der ofte noget smalere Mellemrum mellem de to Sidestave inde ved Hovedstaven end fjærnest fra denne, idet den øverste Sidestav skraaner stærkere end den nederste. Ved Sidestaven i Runen for **þ** har Meiselen oftest været paasat to Gange, saa at Runen har Formen ; men i fire Ord (**aþru**, **kirþu**, **þita** og **faþi**) er ved denne Rune Meiselen paasat tre Gange, saa at Runen har en til høire fladtrykt Form . Ved **r**-Runen gaar Sidestaven undertiden en Smule høiere op paa Hovedstaven end ved **u**-Runen;

men ved ingen af disse to Runer naar Sidestaven til Hovedstavens Top. Ved r-Runen er Sidestaven oftest indslaaet ved tre Slag; men i Ordet **fursta** og, som det synes, i **lirþiʀ** ved to Slag.

Kvistene paa Runerne

a n t l b ą h m

er indslaaede med et lidet kileformet Stempel, der ved Runerne for **a, n, t, l, b, ą** kun sjælden har været sat lige ind til Staven. Ved alle de nævnte 8 Runer vender Kvistens spidse Ende nedad. Ved **h**, der forekommer 3 Gange, er det trekantede Stempel sat paa Stavens Midte; i Ordet **hiurtstaþum** er det sat lidt skjævt, saa at Kvisten skraaner lidt nedad mod høire og saa at dens spidse Ende er lidt tilhøire for Staven. Ved **m**, der forekommer to Gange, har man sat det trekantede Stempel paa Toppen af Staven. Samme trekantede Stempel er med Spidsen nedad brugt til Skilletegn, der dannes af tre Prikker over hverandre. Ved Runen for **ą** gaar et Par Gange (i **aura tuą** og i **ą tarstaþum**) Staven kun lidt ovenfor og nedenfor Kvistene.

Runerne i hele Indskriften skraane fra venstre nedad mod høire, i nogle Partier mindre, i andre mere (mindst kanské den nu utydelige Rune for **ʀ** i **furiʀ**), dog i det hele temmelig stærkt. Skriften faar derved et cursivt Præg. Runeristeren synes at have været øvet og omhyggelig.

Mere eller mindre utydelige, navnlig paa Grund af Rust, er de allersidste Runer i Rad 2, Rad 3 fra Begyndelsen omtrent til 42de Rune, især Rune 33—38, og Rad 4. Men ingen Rune er efter mit Skjøn saa utydelig, at der kan være synderlig Tvivl om dens Læsning. Rune 38 i tredje Rad er vel den, som er vanskeligst at bestemme, men endog den synes efter sin Form nogenlunde sikker (**k**, neppe **f**).

Indskriften er ikke foroven eller forneden omgiven af nogen Ramme, men strækker sig lige til Fladsidernes Kanter. Dens Begyndelse er angivet ved tre lodrette Streger af samme Høide som Runerne, omgivne paa begge Sider af tre Prikker over hverandre. De enkelte Ord er ikke adskilte fra hverandre; men Overgangen fra et Afsnit til et andet er betegnet ved tre Prikker over hverandre. Dette Skilletegn er baade sat efter andet Afsnit og foran tredje, der paa Ringen ikke følger i samme Rad efter andet; dette Forhold finder ligeledes Sted ved sjette og syvende Afsnit. Ogsaa efter Indskriftens sidste Rune staar tre Prikker. En Rune er aldrig skreven to Gange i Træk; endog hvor der staar to Ord sammen, af hvilke

det andet skulde begynde med den Rune, hvormed det første slutter, er Runen kun sat én Gang. Saaledes er „aatte Ører" skrevet **aurata**, ikke **aura atta**.

Først aftrykker jeg Indskriften, saaledes at jeg gjengiver Runerne med latinske Bogstaver, men for øvrigt bibeholder den paa Ringen brugte Skrivemaade, saa at Ordene her ikke adskilles og saa at ingen Rune her skrives to Gange i Træk.

:|||: uksatuiskilanaukauratuąstafatfurstalaki : uksatuąaukaurafluratąrulaki :
:inatpripialakiuksafluraukauratastaf : aukaltalkuluarnifanhafskakiritfurir
:suąpilrpinakuatiluąritisuauasiatfuraukhalkat : inąarkirąusikpitaeunrątarstaąum:
:aukufaknąhlurtstaąum : inulblurafąl:

Tolkning af Indskriften.

Jeg skal herefter gjennemgaa Indskriften i det enkelte og forsøge dens Tolkning, idet jeg tager hvert Ord for sig, saaledes som Meningen synes at kræve Ordenes Adskillelse.

1. **uksa.** Accus. sing. masc., Okse. Om Runeristeren har udtalt *uksa* eller *oksa*, kan Skriften ikke vise, og Ordet optræder snart med den ene, snart med den anden af de nævnte Vokaler i Middelalderens svenske Bogsprog. Leffler (Nord. Tidskr. f. Filol. Ny Række II, 171) holder *ohsa* for den fællesgermanske Nominativform og altsaa *uxi* for opstaaet af *oxe* eller *oxi*. Vokalen *u* indtraadte vistnok tidligere i Nominativ Ental (*uxi*), hvor anden Stavelse havde *e* eller *i*, end i de Casus, hvor anden Stavelse havde *a* (*oxa*); i Hýmiskviða 18 skriver den islandske cod. reg. *vœi*, men *oxa*. Formen *uxe* opføres fra Delsbo og Bjuråker i Ordbok öfver allmogeord i Helsingland (Hudiksvall 1873), *usse* fra Ljusdal.

Jeg skal siden søge at bestemme, hvoraf Accusativen **uksa** er afhængig.

2. **tuiskilan** maa være ett Ord. Det er af de fleste Fortolkere vistnok rigtig opfattet som Acc. sg. masc. af et Adjektiv, der her er lagt til **uksa**: en tvegild Okse (saaledes Brocman, Liljegren, Rydqvist). Dette Adjektiv er rigtignok nu, efter Biskop Landgren, ikke brugeligt i Helsingland, men i VGL. og ØGL. bruges *tvœgilder*, skjønt i en Betydning, der her ikke passer, om den, for hvem der bødes dobbelt; *tvœgilda betir* i Magnus Eriksøns Stadslag og Landslag betyder „dobbelte Bøder". Ordets Betydning paa Forsa-Ringen oplyses bedst ved følgende Artikel i anden Udgave af Ivar Aasens Ordbog over det norske Folkesprog: „*tvigild*, adj. som har dobbelt Værd, eller gjælder for to af en anden Sort. (Sjelden.) *Ein tvigild ukse:* en Okse, som er henved fire Aar gammel. Søndmøre".

Dette Udtryk er at forklare med Hensyn til oldn. *kúgildr*, som har en Kos Værd. I Taxter, som meddeles i gamle nordiske Lovbøger, finder man en fuld-

voksen Okses Værd sat ligt det dobbelte af en Kos Værd: i Uplandsl. sættes saaledes Erstatning for en Okse til 1 Mark, for en Ko til 4 Ører; i den islandske Graagaas sættes en 7aars Okse lig to Køer. Og Koen var i Norge ligesom paa Island den normale Enhed, hvortil Værdsættelser stilledes i Forhold. Hvad der kostede saameget som det, hvortil en Kos Værd normalt sattes, kaldtes paa Island *kúgildi*, i Norge *kýrlag*, og endnu bruges af Almuen i søndre Bergens Stift *kuvære*, *kuvyre* (af en ældre Form *kúvirði*) med samme Betydning. Ligeledes kaldes i Sogn og Nordhordland en halv Tylvt af Smaafæ *kyllag*, *kydlag*, fordi 6 Faar har været betragtede som lige Eiendom med en Ko. Se Aasens Ordbog. Fra Sverige kjender jeg ikke saadanne Udtryk i gammel Tid. Holmberg (Nordbon i Hednatiden, S. 132) siger: Ännu när allmogen på sina ställen skall uttrycka huru högt de uppskatta en sak, nyttjas ordspråket: „det är allt *kovärde* i den". Han har maaske hørt dette Udtryk i det forhen norske Bohuslän[1]). Som Analogi til Udtrykket *tvigildr* om en Okse anfører Professor Konrad Maurer, at en *ómagi* (en Person, der ikke kan hjælpe sig selv) i islandske Diplomer ofte betegnes som *karlgildr* eller *kvenngildr*. Derved forstaaes en *ómagi*, hvis Forsørgelse koster saameget som den normale Forsørgelse af en fuldstændig hjælpeløs Mand (henholdsvis Kvinde); og der kan saaledes være Tale om, at en Mand er *kvenngildr ómagi*, naar han ikke trænger til fuldstændig Forsørgelse, eller to Drenge kan regnes som én *karlgildr ómagi*, o. lign.

Ordformen **tuskilan** paa Forsa-Ringen er besynderlig; man skulde have ventet Skrivemaaden **tuikiltan** eller ialfald **tuikilan**. Talordet „to" har nemlig overalt i nordisk Sprog som første Sammensætningsled en Form, der ikke ender paa *s*, men paa Vokal; nu i Helsingland *tvi-* eller *tvy-*; i Gutalag *tui-*, ellers i Gammelsvensk oftest *tvæ-* (Rydqvist II, 585); i Oldnorsk *tví-*, sjælden *tve-*, *tvæ-*. **tuis** synes, som Rydqvist II, 588 antager, at maatte være samme Ord som sanskr. *dvis*, to Gange, græsk δίς, lat. *bis*. Dette Adverbium forekommer i Nordisk ikke som selvstændigt Ord. Man søger det i *tysvar*, *tvisvar*, glsvensk *tyswar*, to Gange, hvis andet Led man da gjenfinder i skr. *vāra*. Dette synes mig meget usikkert, da der ikke er Spor af *vāra* paa nært Hold. *tvisvar*, oldhøitydsk *zwiror*[2]) kunde mulig forudsætte en gotisk Form *tvizvōs;* jævnfør med Hensyn til Lydforbindelsen *zv* got. *ubizva* = oldn. *ups* og med Hensyn til Endelsen got. *aljaleikōs* = oldn. *elligar*.

---

1) Ihre (Gloss. Svio-Goth.) opfører fra Uppland *et kowärde* i en ganske anden Betydning.

2) Om tilsvarende Ord i andre germanske Sprog se Grimm Deutsche Gramm. III, 227 f.; Koch Wortbildung der engl. Sprache, I, S. 26.

En Form *tvizvōs* kunde mulig indeholde en Adjektivstamme *tvizva* og denne være dannet af *tvis* = skr. *dvis* ved Suffixet *va*, *ua*, som vi har f. Ex. i den got. Stamme *taihs-va*, høire, i lat. *ann-uo-s*.

Rydqvist søger *tvis* to Gange ogsaa i gammelsvensk *tvæskona*, *tvæskuna*, to Slags. Men *kona*, oldn. *konar* følger altid efter Genitiv af et Adjektiv: glsv. *mangskona*, *enskona* (Rydqvist V, 149), oldn. *margskonar*, *einskonar* o. s. v. Derfor maa første Led ogsaa i *tvæskona* være Genitiv, ligesaavel som i *thræskona*, og kan ikke være identisk med sanskr. *dvis*. Jeg formoder, at *tvæskona* er = oldn. *tvennskonar* og *thræskona* = oldn. *þrennskonar*; jfr. gldansk *twinnækyns* Molbech Glossarium 213. Med Hensyn til Vokalen henviser jeg til glsv. *tvænni*, *þrænni* Rydqvist II, 584. Udtrængelsen af *n* i *tvæskona* kan være bleven hjulpen frem ved Indflydelse af *thæskona*, *thæskyna*, og derved, at *n* fulgte senere i Ordet. I nyere svenske Almuemaal forekommer oftere *ss* for *ns*: Dal. *ossdain*, Onsdagen; Smål. *hass*, hans o. fl., se Leffler, Konsonantljuden i de svenska allmogemålen 64[1]).

Samme første Led som i **tuiskilan** har man derimod sandsynlig i got. *tvisstandan* ἀποτάσσεσθαι, *tvisstass* διχοστασία. Betydningen er der vistnok afvigende: til to Sider; men saaledes bruges ogsaa Sammensætningsformerne *tvi* -, *tve* - (f. Ex. Tvedragt).

Istedenfor **kilan** skulde man vente **kiltan**, udtalt *gildan*. Jeg tror, at **kilan** gjengiver en senere Udtaleform *gillan*, som synes at staa i underlig Modsætning til det forældede **tuis**. Denne Assimilation *ll* for *ld* forekommer oftere i gammelsvensk Bogsprog, dog ikke i de ældste Haandskrifter. Saaledes i Haandskrift fra første Halvdel af 14de Aarhundred (efter 1327) af Södermannalagen Ærfþæ B. V pr. *giællæ*, *gullin* ved Siden af *giæld*, *giælð*; Iorða B. XI, 2 *giæller*; Bonaventura (Hskr. fra omkr. 1420) *afgælleno*; hos S. Birgitta *ingælle*, *gælet*. Se Rydqvist II, 103; IV, 345, hvor dog noget forskjellige Tilfælde er sammenstillede. I Runeindskrifter har jeg ei fundet denne Assimilation. Ikke fuldkommen ensartet er det, at der paa Forsa-Ringen er skrevet **anunr**, ikke **anuntr**.[2])

---

1) I Vesterbotten bruges efter Rietz *tvisk*, være tvivlsom, hvorfor andre Bygdemaal, svenske og norske, har *tvika*, det svenske Rigssprog *tveka*.

2) Allerede Olof Celsius læser *tuisgilan* og oversætter væsentlig rigtig: „Bovem unum, qui binos pretio æquet"; kun er her „binos" neppe korrekt. Arendt hos Sjöborg oversætter „En laglig (af 2:ne godkänd eller gillad) oxe"; efter ham Dieterich (Runensprachschatz S. 141, 318) „ein von zwei Personen geschätzter oder taxirter Ochse". Men det er ikke godtgjort, at **tuis** kan betyde „af to Personer" og **kilan** „gillad". Stephens har efter min Mening fuldstændig misforstaaet **tuiskilau**.

Jeg tør ikke forklare **tuiskilan** som Accus. af et Adj. *tvi-skilr*, af *skil* fuld Erstatning, da et saadant Adjektiv er mig ubekjendt og ikke har tilstrækkelig Analogi. Heller ikke tør jeg i **tuiskilan** søge et Adjektiv, der svarer til det, hvoraf oldhøitydsk *zwiskili*, duplicitas (Graff 5, 728), er afledet; endelig ikke et *tvisk-gildan*.

3. **auk**, og. Denne gamle Form er vel kjendt fra Runeindskrifter; jeg fremhæver, at den findes i den med Forsa-Indskriften nær beslægtede Rök-Indskrift. Derimod har den med Helsinge-Runer beskrevne Hög-Sten **ak.**

4. **aura.** Accus. pl. masc., Ø r e r. Ordet er i Gammelsvensk, ligesom i Norsk og Islandsk, Hankjønsord; se Säve Gutniska Urkunder S. XXI, Rydqvist II, 47. Accus. plur. heder i Oldnorsk *aura*, derimod, med samme Vokal som i Ental, i Gotlandsloven 5, 16 *oyra*. Det lader sig ikke efter Skriften bestemme, hvorvidt **aura** her i Indskriften har været udtalt som den oldnorske Form eller som en omlydt Form (*ayra*, *øyra* eller *oyra*), ti *i*-Omlyd er paa Forsa-Ringen ikke betegnet. Det første forekommer mig sandsynligst.

5. **tuą**, Accus. plur. masc., t o. Allerede de ældste Fortolkere har rigtig forstaaet Ordene 1, 3, 4 og 5, men med urette skrive alle **tuo.** Ved **ą** i **tuą** gjengiver jeg *Ós*-Runen. Denne er paa Forsa-Ringen ogsaa brugt i Præpositionen **ą**, hvis Vokal udtaltes eller ialfald engang havde været udtalt som Næselyd. Se min Tolkning af Rök-Indskriften i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, 5te Delen, S. 7. Da *två* er opstaaet af en Form *tvan* og denne af *tvans*, der foreligger i Gotisk, saa tør vi vel formode, at **ą** ogsaa i **tuą** betegner langt nasalt *a*. Derimod ved kort ubetonet Vokal finde vi i Accus. pl. intet Tegn for Næselyd (f. Ex. **aura**). Da Forsa-Ringen har **sua** (ikke **suą**), **aku** o. fl., synes *Ós*-Runen i **tuą** ikke at kunne betegne langt (dybt) *a* uden Næselyd.

6. **staf** er kanské det vanskeligste Ord i den hele Indskrift, og ingen af de Forklaringer, som hidtil ere givne, synes at kunne være den rette. Liljegren (Runlära S. 124) og efter ham Dieterich mener, at **staf** her har samme Betydning som paa Vreta-Stenen, Run-Urk. 2010, Stephens Runic Monuments 715: **inka raisti staf auk staina at raknfast bonta.** I samme Betydning som paa Vreta-Stenen er Ordet *stafr* maaske brugt paa den ene Bällestad-Sten (Lilj. Run-Urk. 450, Dybeck fol. Stockh. 109, Stephens 646 f.): **ristu stina uk staf uan**; jfr. Säves og mine Bemærkninger i Upplands fornminnesförenings tidskrift III, s. 83. Fremdeles paa Husby-Stenen i Södermanland (Lilj. Run-Urk. 935). I lignende Brug gjenfindes Ordet i Nutiden: *stav* m. grafvård, Småland, Kalmar län (Rietz). Men Sammenhængen viser, at der her overhoved slet ikke kan være Tale om noget Gravminde.

Med større Rimelighed fra Meningens Side har de fleste i **staf** fundet en Imperativ af et Verbum, hvilket nogle har tillagt Betydningen „bestemme“ [1]). Men

---

1) Olof Celsius oversætter Ordet paa første Sted „destines“, paa andet „deputa“; Brocman „stäm“; Arendt hos Sjöborg paa første Sted „delas (på)“ eller „bestämmas (för)“, paa andet „bestämm“.

af et Verbum med denne Betydning maatte man her snarere vente en Indicativform. Stephens forklarer **staf** „sværg“ (under Berørelse af Eds-Bestyrerens Stav eller af Tempelringen med Stav) „lov høitidelig“. Men det følgende viser, at her er Tale om Bøder. **staf** kan paa Grund af sin Form overhoved ikke være Imperativ af *stafa*, som i denne Modus maatte hede *stafa*, ikke *staf*, jfr. Rydqvist I, 367; og at man ikke kan tage det følgende **a** med og her læse **stafa**, godtgjøres derved, at der efter **staf**, hvor det anden Gang forekommer, staar tre Prikker. Heller ikke tør man udtale **staf** som *stæf* og tage det som Imperativ af et Verbum *stæfja*, *stafði*, ti et saadant Verbum er ukjendt. Mod Forklaringen som Imperativ taler ogsaa Ordets Stilling, navnlig paa andet Sted.

Heller ikke jeg kan give en sikker Forklaring af **staf**, men kun en Formodning, da jeg maa forudsætte, at Ordet her er brugt i en speciel Anvendelse, som jeg ellers ikke kan paavise. Dog tror jeg med Sandsynlighed at kunne spore den Vei, ad hvilken man fra Ordets almindelige Betydning er kommen til denne Anvendelse.

At det ikke er væsentligt for Sammenhængen, synes at fremgaa deraf, at det mangler ved andet Led (efter **aura flura**). Efter Ordstillingen synes **staf** at maatte være Accus. sat i Apposition til **uksa tuiskilan auk aura tuą**, paa andet Sted til **uksa flura auk aura ata.** Hvis dette er rigtigt, maa **staf** være en Betegnelse for selve Udredselen eller Boden. *stafr* betegner egentlig en Stav som den, hvortil man støtter eller fæster noget; jfr. sanskr. *stambh*, Præs. *stabhnōti*, *stabhnāti*, støtter, fæster. Ordet bruges saaledes om en Stav, hvortil den vandrende støtter sig, om en Støtte, hvorpaa noget hviler, om en Grundstøtte i en Bygning, en Stav i et Kar o. s. v. Af den nævnte Grundbetydning maa forklares Ordets uegentlige Anvendelse i forskjellige Retninger, hvorved man maa opfatte *stafr* som Udtryk for det faste i Modsætning til det accidentelle, for det blivende i Modsætning til det skiftende, for det bestemmende, ufravigelige. Naar saaledes Havet efter Alvíssmál 24 i Alvernes Maal hed *lagastafr*, saa betegnes det derved som Vædskernes faste Stok, saa at sige, i Modsætning til de enkelte Elve og Søer. Af *stafr* som den faste Støtte maa man vistnok ogsaa forklare *ráðstafi*, fast Tilholdssted, som en Mand faar skaffet sig, og Verbet *ráðstafa*, beskikke, ordne. Naar fremdeles Edsformularen kaldes *eiðstafr*, saa betegnes den derved som den faste Stav, hvortil den, for hvem Formularen fremsiges, nødvendig maa støtte sig, som den Norm, der for Edsaflæggeren skal være bestemmende, fra hvilken han ikke kan løsrive sig. Edsbestyrerens Stav er Symbolet paa den udtalte Edsformulars ufravigelige Fasthed. Ligeledes er i Ud-

tryk som *stafa manni dauða*, bestemme Dødsstraf for En[1]), Udtalelsen af Dommen betegnet som en fast Stav, der ikke kan rokkes, men til hvilken man skal slutte sig. Se vi nu paa den Sammenhæng, hvori Ordet forekommer i Ring-Indskriften. Der er her, som jeg i det følgende skal søge at godtgjøre, Tale om det, der skal erlægges af den, som forsømmer at udrede en vis Afgift. Denne Afgifts Størrelse vil vise sig at være forskjellig i de enkelte Tilfælde efter Productionens Størrelse. For den forsømmelige bestemmes der nu, som det synes, en Erstatnings-Afgift og en Straffebod. Men Størrelsen af Erstatnings-Afgiften og af Boden sættes vel at mærke ikke forskjellig for de enkelte Tilfælde i Forhold til den skiftende Størrelse af den Afgift, som skulde have været udredet, men til et fast Beløb, der skal gjælde lige for alle Tilfælde. Det er da min Formodning, at **staf**, i god Overensstemmelse med den ovenfor paaviste Grundopfatning af dette Ord, her betegner det Beløb, der af den forsømmelige skal udredes, netop som fast, uforanderligt, ligeligt for alle de forskjellige Tilfælde.

7—9. **at fursta laki**, udtalt *at fyrsta lagi* (eller *lage*) er af Dieterich vistnok rigtig forstaaet som „den første Gang". Saaledes anvendes *lag* nu, efter Biskop Landgren, ikke længer i Helsingland, men det er brugt paa lignende, om end ikke den samme Maade i det af Fritzner anførte Sted af Dipl. Norv. II, No. 93 (Bergen Aar 1309): *oc enn j adru laghe* „og desuden". Olof Celsius og Stephens oversætte derimod „ved første festlige Sammenkomst". Denne Oversættelse er fremkaldt ved den Fordom, at Indskriften skulde give Bestemmelse for et Gilde, men den passer, som det følgende vil vise, ikke til Sammenhængen. Desuden har, saavidt jeg ved, *lag* hverken i Glsvensk eller Glnorsk Betydningen „festlig Sammenkomst", „Gjæstebud", der først optræder i senere Tid.

Med **at fursta laki**: er, som de paa Ordene følgende tre Prikker vise, første Afsnit sluttet. Dette Afsnit er ikke efter sit Udtryk en fuldstændig Sætning, ti det indeholder intet Verbum, hvoraf **uksa tulskilan auk aura tua** kan være styret[2]). I det følgende vil vi neppe heller finde noget saadant Verbum. **uarʀ** er det eneste, hvorpaa man et Øieblik kunde tænke; men jeg finder ingen Støtte for, at *verða* (hvoraf **uarʀ** er Præsens) skulde kunne bruges i Betydningen fortabe, forbryde, med

---

1) Fms. II, 137: *sýniz oss þessum manni harðr dauði stafaðr.* Jfr. *skyldu þeir stafa fyrir þeim slíkt er þeir vildu* (bestemme den Straf for dem) Óláfs s. helga, Christiania 1853 S. 151; *því skal honum svá harðan stafa*, Flat. III, 402.

2) Vistnok kunde **laki** efter sin Form være Conjunctiv af *læggja*, men en saadan Tolkning synes af syntaktiske Grunde utilraadelig. I **staf** tør man ikke søge *stá af.*

Udtrykket for en bestemt Bod som Objekt. Indskriften har, som det synes, overhoved intet Ord, hvoraf **uksa** og de følgende Accusativer kan være styrede.

Til Forklaring af dette Forhold har jeg tidligere tænkt mig den Mulighed, at den her afbildede Ring ikke skulde indeholde en fuldstændig Indskrift, men at der forud for det Stykke af Indskriften, som vi kjende, skulde have gaaet et andet, som da maatte have været indridset paa en anden lignende Ring, og hvori det savnede Verbum havde været nævnt. En saadan Formodning vilde intet usandsynligt forudsætte. Ensartet er det, at en Indskrift kan fortsættes fra en Sten over paa en anden dermed sammenhørende; se saaledes Liljegren Run-Urk. 1580—1581. Som Støtte for en saadan Formodning kunde ogsaa fremføres det, at den Forbrydelse, hvorom det gjælder, i Indskriften er meget utydelig betegnet; den er alene antydet ved de Ord, som senere følge „om man fremdeles undlader fuldt ud at yde det, som tilkommer de Geistlige efter Loven". Men den nævnte Formodning synes mig dog nu ingenlunde nødvendig, ja ikke engang sandsynlig. Vi har her for os ikke en Lovtext med omhyggelig udført Fremstilling, men en Optegnelse, hvis Udtryk allerede, fordi den blev indhugget paa en Jærnring, helst maatte blive meget knapt. Det er vistnok en Optegnelse, der skulde tjene som Støtte for Hukommelsen, og som derfor nævnte det, der nødvendig maatte fastholdes, men som kunde udelade, hvad enhver Læser i hin Tid let kunde supplere.

Efter Sammenhængen kan vi heller ikke være i Tvivl om det Verbalbegreb, hvoraf **uksa** og de følgende Accusativer maa være afhængige. Det er: man skal bøde; jfr. f. Ex. Östgötal. kristnub. 13: *Nu sitær bonde kuar mæþ tiunde um ar. bôte firi þrea öra.* Verbets Subjekt og et Udtryk for den Forbrydelse, som Straffen gjælder, er heller ikke givet ved noget Ord.

10—27. **uksa tuą auk aura fiura (a)t aþru laki : in at þriþia laki uksa fiura (a)uk aura (a)ta staf** : to Okser og fire Ører anden Gang, men tredje Gang fire Okser og aatte Ører som fastsat Beløb. De alene i dette Afsnit forekommende Ord har allerede Olof Celsius oversat rigtig. Leffler (Konsonantljuden i de svenska allmogemålen, S. 17 Anm.) bemærker med Grund, at man til **uksa** anden og tredje Gang, Ordet forekommer, maa underforstaa **tuiskila**, da den regelrette Stigning ellers vilde forstyrres.

Den oprindeligere Flertalsdannelse af Ordet *oksi*, *uksi* er *yxn*, *ygsn* (af germansk Grundform *ohsniz*), der ofte læses i Gammelsvensk, se Rydqvist II, 171. Den her forekommende, tilsyneladende mere regelrette Flertalsform i Accus. **uksa** er senere. Rydqvist II, 197 anfører *oxa* som Acc. pl. af Medelt. Bib. I, 337, hvor den findes i en Afskrift fra omkring 1430 efter et Værk fra Midten af 14de Aar-

hundred. Ogsaa i Dansk optræder den tilsvarende regelrette Flertalsdannelse temmelig sent; se Wimmer: Navneordenes bøjning S. 105.

Formen **aþru**, der stemmer overens med den gammelnorske, findes ogsaa i VGL. (Rydqvist II, 576), medens det ellers i glsvensk Bogsprog heder *andru*, *andro*, og allerede paa en upplandsk Runesten (Dybeck fol. Stockh. 251) **intriʀ**, hvorfor man maa vente **antriʀ**. Ligesaa skifter i Oldsvensk *maþr* med *mandr*. Af de allerfleste nulevende svenske Almuemaal, deriblandt ogsaa det helsingske, opføres Former, som forudsætte *aðri* (*aðra* o. s. v.). Fra Östergötland opføres *ara*, men ogsaa *andring*. Ogsaa i Dansk kan begge Former paavises.

in, udtalt *en*, men; se min Afhandling om Rök-Stenen S. 10.

At Ordenstallet „tredje" bruges i svag Form uden bestemmende Artikel foran, er baade i Glsv. og i Nordisk overhoved sædvanligt.

28—32. **auk alt aiku i uarʀ**. Ord 29 har enkelte feilagtig læst **all**; dets tredje Rune er sikkert **t**. I Indskriften er overhoved, som før sagt, ingen Rune skreven to Gange i Træk. Meningen af de nævnte Ord er vistnok: og al Eiendom forbrydes. Af **alt** er, som jeg nu tror, det følgende **aiku** styret. Dette forstaar jeg som Genitiv af et til glsvensk *egha*, Gutalags *aiga*, oldn. *eiga*, fem. Eiendom, svarende Ord. Saaledes finder man i Oldnorsk *allt annars* alt øvrigt, *allt missera* hele Aaret igjennem; i Gotisk *all reikjis* hele Riget, *all dagis* hele Dagen; i Oldhøitydsk *al gifugiles;* i Oldsaks. *al that sie thar fehas éhtun;* i Oldengelsk *eall dógorgerîmes*. Jfr. Grimm Deutsche Gram. IV, 740. I Svensk har jeg ellers ikke fundet *allt* forbundet med Genitiv; jeg sér i denne Forbindelse paa Forsa-Ringen Bibeholdelse af gammeldags Sprogbrug.

i tager jeg for sig som Præpositionen absolut brugt (deri).

Allerede Liljegren (Run-Lära S. 167 f.) har oversat „all egendom", men han har læst sammen *aikwi*. Herefter har jeg tidligere (i min Tolkning af Rök-Indskriften S. 116) formodet, at **aikui** var vilkaarlig skrevet for **aiki** og at hin Form skulde ligesom flere Former paa Rök-Stenen være fremkaldt ved Lyst til at gjøre Sproget rigtig gammeldags. Men denne Opfatning er saa meget mere betænkelig, som heller ikke et Substantiv *eigi*, sv. *eghe* neutr. for Eiendom kan paavises[1]).

uarʀ er hidtil ikke af nogen blevet rigtig forklaret. Flere har opfattet det som Eiendomspronomenet. Men dette passer her overhoved ikke efter sin Betyd-

---

1) Nydansk *Eie*, der bruges baade som Fælleskjøns- og som Intetkjøns-Ord, er sandsynlig udgaaet fra det gamle *eiga* fem., da ogsaa *Komme*, af *kóma* fem., nu ofte bruges som Intetkjønsord. I norske Dialekter kan Intetkjønsordet *eie* vel være gaaet ud fra det gamle *eigin*, ligesom *arinn* nu heder *dre*.

ning; og af Pronomenet maatte **uarʀ** være Nom. sg. masc., eller, hvis man læste det følgende **i** med, maatte man i **uarʀi** sé Dat. sg. fem., men ingen af disse Casusformer er her syntaktisk mulig. **uarʀ** maa være Præs. Indic. 3 Pers. sing. af et Verbum. Fra Betydningens Side kunde det ligge nær at ansé **uarʀ** for identisk med oldn. *varðar*, saaledes som jeg i min Tolkning af Rök-Indskriften S. 116 har gjort. Ti *varða manni eitthvat* betyder i Oldnorsk paadrage En noget som Ansvar, Lidelse eller Straf, f. Ex. *skal hverjum manni varða fjörbaugsgarð, ef blótar skurðgoð opinberliga*, Flateyjarbók I, 446. Ordet *varþa* forekommer ofte i gammelsvensk Lovsprog, dog ikke i den nævnte Anvendelse. Derimod bruges i Glsvensk *varþa* med Dat. i Betydning være ansvarlig for, *varþa botum* bøde, gldansk *vorthe* være ansvarlig for. Glsv. *varþa* forbundet med Accus. betyder: angaa; endnu i Skaane *vara, vaura*, angaa (Rietz 793). Men formelt er en Sammendragning af *varþar* til **uarʀ** ikke let at forsvare. Fra Formens Side synes en anden Opfatning tryggere: **uarʀ** for **uarþʀ** Præs. af glsv. *værþa, varþa*, oldn. *verða*. Ligesom her *ð* er trængt ud mellem Stammens **r** og Endelsens **ʀ**, saaledes er paa Kälfvesten-Stenen skrevet **siikuʀ** = oldn. *Sigurðr*, paa Malstad-Stenen to Gange og andensteds **nur**, udtalt *norr*, = oldn. *norðr;* jfr. f. Ex. *norraby* Dipl. Svec. III, S. 95. Man kunde rigtignok vente at finde Vokalen i Præsens af det nævnte Verbum skreven **i** efter Udtalens *e*, der er den oprindelige Vokal i Nordisk. Saaledes er Præsens Infinitiv skrevet **uirþa** Liljegren Run-Urk. 378, 449 (Dybeck fol. Stockh. 108); **uerþa** Lilj. Run-Urk. 485 (Dybeck fol. Stockh. 124), 1277. Men intet afgjørende taler imod at antage, at man har udtalt *værr* (istedenfor *værðr*), der da kunde skrives **uarʀ**. Foran *r* udtales *e* let mere aabent som *æ*. Andre Runeindskrifter har ensartet Skrivemaade: **uarþa** = oldn. *verða*, got. *vairþan;* **uar**, Ægtemand, = oldn. *ver*, got. *vair*, o. lign.; jfr. Wimmer Runeskriftens Oprindelse S. 215. Med *æ* skrives Verbet ogsaa allerede i ældre VGL.: *værþer*. I samme Lov skrives *varþær*, hvor Vokalen har aabnet sig endnu mere; ligesaa skrives f. Ex. i Gutalag *varþa* og *verþa*. Men jeg tror ikke, at man bør tænke paa, at Forsa-Ringens **uarʀ** som Præsens af *verða* skulde have været udtalt med *a*, der her er endnu mindre oprindeligt end *æ*.

alt aiku i uarʀ synes at maatte betyde: man taber (forspilder) hele sin Eiendom. I Oxforder-Ordbogen er under *verða* B, 4 det samme Udtryk paavist af det norsk-islandske Lovsprog: *allt þat er hann verðr síns í, þá skal hinn bæta honum*, Jónsbók i Haandskrift; *hann kvað þá ekki skyldu sins í verða* (*varða* Udgaven) *um þetta mál* Reykdœla s. 253; *þræll skal ekki verða sins um* Norges gamle Love I, 85; *leiglendingr bæte hinum allt þat er hann uerðr sins í firir landzdrotni* Nyere Landslov VII, 18 (Norges gl. Love II, 116), hvor *i* mangler i mange Afskrifter.

I disse Udtryk, hvor *verða*, vistnok ved en Ellipse, har faaet Betydningen: tabe, er *sins* ikke styret af *verða;* neppe heller nødvendigvis, som Vigfusson mener, af et *missa*[1]), der skal tænkes til, men kanské af *allt* og *ekki*, ligesom **alku** paa Forsa-Ringen af **alt**. Overensstemmelsen viser sig ogsaa deri, at den absolut brugte Præposition *i* er tilføiet i Oldnorsk som paa Forsa-Ringen. Her synes **i** (deri, derved) antydningsvis at foregribe det, som følger i den af **if** indledede Sætning. Sammenligningen af den norsk-islandske Sprogbrug taler for, at **alt** paa Forsa-Ringen er Objektets Accusativ (ikke Subjektets Nominativ) og at der til **uarʀ** er at tænke et ubestemt Subjekt („man forspilder"). I det gammelsvenske Lovsprog findes ofte Verbet sat i tredje Person Ental uden særskilt Subjekt, i samme Betydning som hvor Subjektet er *maþer;* f. Ex. VGL. I Iordþær B. 3 pr.: *Æn sæliæ uill iorþ sinæ þa skal biupæ arvæ sinum siunatting.* Den samme Sprogbrug er ganske almindelig i Oldnorsk.

33. **if** = oldnorsk *ef*, dersom. **i** betegner her sandsynlig Udtalens *e*, ikke *i*, da det ei er paavist, at denne Conjunction nogensteds i Nordisk har havt Formen *if*[2]). Formen *ef* findes ellers ikke brugt i Svensk. I Dansk findes *ef* eller *æf* kun i et Haandskrift af skaanske Kirkeret; andre gammeldanske Former *af, of* har bevaret *f*, men forandret Vokalen. En mindre oprindelig Form af samme Ord er svensk *um*, senere og endnu *om;* men denne Form *um* er rimelig bleven brugt i Danmark før end i Sverige. Den forekommer endnu ikke i den ældre Vestgötalag og kun paa et eneste Sted i Hovedhaandskriftet af Upplandslagen. I det ældste svenske Bogsprog brugtes i samme Betydning *æn* (*en, an*). Se herom Rydqvist IV, 318; V, 172 f. Til den Formodning, at *n* i *æn* skulde være opstaaet af *f*, tør jeg ikke slutte mig.

34. **an** har jeg tidligere opfattet som *hann*, da dette Pronomen paa Rök-Stenen og ofte ellers er skrevet uden *h;* se min Tolkning af Rök-Indskriften S. 33. Jeg tænkte mig da *hann* her, som ofte i Oldnorsk, brugt i Undersætningen om en ubestemt Person, der ikke er nærmere betegnet i Oversætningen. Men Sammenhængen synes at kræve en anden Opfatning. Vi finde i det foregaaende Fordobling og Firdobling af Bøderne ved Gjentagelse af Forbrydelsen anden og tredje Gang. Naar der nu følger Fortabelse af den hele Formue, saa maa denne Straf gjælde Gjentagelse af samme Forbrydelse udover tredje Gang; den kan ikke gjælde en ny

1) Senere Afskrifter af Landsloven har forandret *uerðr sins i*, som var blevet uforstaaeligt, til *missir sins* eller *uerðr sins i missande.*

2) Erik Jonssons oldnordiske Ordbog og Rydqvist IV, 318 opføre *if* som „oldnordisk" eller islandsk Form for Conjunctionen; med hvad Hjemmel, ved jeg ikke. *if* i Munchs Udgave af den ældre Edda S. 195 er rimelig kun en Trykfeil.

forskjellig Forbrydelse. At den ved Sætningen **if an hafskaki** o. s. v. angivne Forbrydelse er en Gjentagelse, maa nødvendig have været udtrykt; men **an** er, saavidt jeg sér, det eneste Ord, hvori Udtryk derfor kan findes. Jeg formoder da nu, at **an** her skal udtales *ænn* og forstaaes som ligt oldn. *enn*, glsvensk *æn*, endnu som før, fremdeles. Jfr. f. Ex. Uplandslagen Wiþærbo B. 13 pr. *Nu witir han hanum æn um ar annæt.* Man skulde rigtignok vente, at dette Ord her i Indskriften havde været skrevet **in** ligesom Overgangspartikelen; men dette Hensyn taler dog neppe afgjørende mod den nævnte Forklaring. Man kan sammenligne **uarʀ** d. e. *værr* af oprindeligere *ver(ð)r*, der skulde skrives **uir(þ)ʀ**.

35. **hafskaki.** Første Rune i Ordet er **h**, som Arendt rigtig har læst, ikke **e**, som Brocman, Liljegren og Stephens har ment. **hafskaki** er en uregelret, snarest paa individuel Opfatning grundet Form for **afskaki**, udtalt *afskakki* eller *afskakke*. Hos Rydqvist IV, 438 f. vil man finde paavist, at i svensk Skrift og Tale ikke sjelden et uoprindeligt *h* i Ords Begyndelse kommer frem foran Vokal. I Runeindskrifter er der mange Exempler herpaa, f. Ex. ved Ordet „efter", der i flere Indskrifter begynder med **h**, saaledes **hibtiʀ** paa en Sten i Södermanland (Dybeck 4to No. 1), **haftʀ** i Bellefors-Indskriften i Vestergötland (Ant. Tidskr. för Sverige 2, S. 137). Et saadant *h* findes ogsaa af og til i Haandskrifter fra Middelalderen, f. Ex. *haf* Vestgötal. IV, 14, 12; jfr. *hafhænder* i et Haandskr. af skaanske Lov fra omtrent 1350 (Thorsens Udg. S. 279). I visse Landskaber af Sverige og Finland (f. Ex. Södml., Uppl., Nyland) samt Norge udelades *h* ofte i Fremlyden, hvor det oprindelig har staaet, og sættes til, hvor det ikke er oprindeligt.

hafskaki forklarer jeg som tredje Pers. Ental Præs. Conj. af Verbet *afskakka*. Dette gjenfindes nu i Vestergötl., Halland, Skåne: *skakka* göra sned eller olika; *skakka av* eller *å* afskära, afhugga på sned (Rietz); derimod er, efter Biskop Landgren, baade Verbet og det Adjektiv, hvorfra det stammer, nu tabt i Helsingemaalet. I Oldnorsk betyder *skakka* med Dativ gjøre ulige, saa at der er Forskjel mellem det ene og det andet (Fritzner). Her opfatter jeg Ordets Betydning som: afknapper, forringer; ikke yder i saa fuldt Maal, som man burde yde. *skakka* har oprindelig lydt *skanka*, og Stammeordet har i flere svenske Dialekter endnu Formen *skank;* men for Forsa-Indskriftens Vedkommende er der ingen Grund til at formode denne Udtale.

At der her staar Præsens Conjunctiv i Betingelsessætningen, hvor Hovedsætningen har Præsens Indicativ, stemmer ikke overens med sædvanlig Udtryksmaade i Svensk eller Norsk og tør vel opfattes som Bibeholdelse af gammeldags Sprogbrug. Det har Sidestykker i Vulfilas gotiske Bibeloversættelse: *jabai hvas*

meinaim hausjai vaurdam jah galaubjai, ik ni stoja ina Johann. 12, 47 (ἐάν τίς μου ἀκούσῃ). Ligesaa Luc. 10, 6; I Cor. 13, 2. 3; II Tim. 2, 21. I Angelsaksisk og senere i Engelsk er ogsaa en tilsvarende Brug af Conjunctiv sædvanlig, f. Ex. *gif hwá cyninges borh abrece.* Ved Conjunktiv betegnes Betingelses-Sætningens Indhold som noget, man kun sætter som en Mulighed. Til **hafskaki** maa, ligesom til **uarʀ**, tænkes et ubestemt Subjekt „man".

36. **rit**, udtalt *rétt*. Ordet betegner her, som ofte i Nordisk: Ret, som tilkommer En; hvad man har retsligt Krav paa. Saa er det brugt f. Ex. Fms. X, 21 Anm. 3: *réttr heilagra kirkna.* Da Indskriften har Dativen **liuþriti**, saa maa **rit** antages for Accusativ[1]).

37. **furiʀ**, udtalt *fyrir*. I samme Form forekommer Præpositionen, hvilken allerede tidligere Fortolkere her har fundet, oftere i Runeindskrifter. Om Ordets Betydning her skal i det følgende tales.

38. **suaþ**, saa staar der sikkert. Anden Rune er **u**, der her har samme Form som ellers paa Ringen. Stephens er ved Runens Form i den ham foreliggende Tegning bleven forledet til at læse **suaaþ**; men med rette har han heri søgt **sua**, saa. Rök-Stenen har to Gange samme Ordform **suaþ** som Forsa-Ringen. **suaþ** d. e. *sváð* er Ændring af *svát*, en af *svá* og *at* sammensat Form; se min Tolkning af Rök-Indskriften S. 28 og S. 30 f. Overgangen fra *t* til *ð* i *sváð* af *svá at* har nærmest Analogi i oldnorsk *þvíð* af *því at.* Denne Form forekommer i háttalykill Rögnvalds jarls 8de Versemaal (munnvörp) L. 5. Afskriften har der *þui . . . . . megen vijda*, hvilket jeg udfylder til *þvíð fór meginvíða;* Stavelserimet sikrer ialfald Formen *þvíð*.

suaþ er her, ligesom paa Rök-Stenen, brugt enstydigt med *sá* (*sú, þat*) *er*, den (det), som. Se om denne Brug, der ogsaa for *svá at* kan paavises i Norsk, min Tolkning af Rök-Indskriften S. 30 f. Det demonstrative **sua**, som ligger i **suaþ**, er her styret af Præpositionen **furiʀ**. Man sammenligne VGL. II Add. 11, 7: *fore swa wærþ sum annar köpte* og lignende Steder hos Rydqvist II, 495; af Oldnorsk *Björn þakkaði honum fyrir svá* Bjarn. s. Hítd. S. 48.

furiʀ maa her betegne: til Trods for, med Krænkelse af, tværtimod. Saaledes bruges *fyrir* ofte i Oldnorsk, f. Ex. *fara fyrir bann landa á milli;* men i Svensk kan jeg ellers ikke paavise denne Anvendelse.

---

1) Alle tidligere Fortolkere har misforstaaet **rit**. Forholdsvis rigtigst forklarer Stephens det ved „rightly".

furiʀ suaþ betyder altsaa: tværtimod det (den Ret), som[1]). Derved, at der ikke staar tre Prikker efter **furiʀ**, men kun foran **suaþ** paa næste Side, synes det antydet, at et Afsnit ikke er afsluttet med **furiʀ**.

39. **lirþiʀ**, de Geistlige. Tredje Rune er sikkert **r**, ikke, som flere feilagtig har læst, **u**. Ordet maa tænkes udtalt *lerðir* eller *lerðer*. Den oprindeligere Form er rigtignok *lærðir*, der maatte gjengives i Forsa-Ringens Skrift ved **larþiʀ**; og i gammelsvensk Bogsprog skrives Ordet stadig med *æ*. Men Skrivemaaden **lirþiʀ** forudsætter sandsynlig, at langt *æ* ved Indflydelse af Konsonantforbindelsen *rð* er bleven lettet til kort *e*. Ensartet Skrivemaade med Runen **i** kan paavises i **nistiʀ** Lilj. Run-Urk. 1442 for *næstir;* **frita** Lilj. Run-Urk. 253 og paa den jydske Egaa-Sten for *frænda*, der i andre Runeindskrifter er skrevet **frenta.** Ogsaa paa Sickinge-Stenen i Småland (Lilj. Run-Urk. 1265) maa **frita** forstaaes som *frænda* og ikke med Stephens (Aarbøger for nord. Oldkynd. 1875 S. 367) som *friða*, ti følgende Ord er ikke **am**, som man hidtil har læst, men **ak** d. e. *ok*. Ogsaa i svenske Bøger fra Middelalderen forekommer *e* for *æ* foran Konsonantforbindelse eller Dobbeltkonsonant: *ett* Upl. ærfþæ b. XIX, *feri* Upl. kyrkiu b. IV = oldn. *færi*, *færri*; se Rydqvist IV, 96.

40. **aku** er enstydigt med oldn. *eigu* Præs. Indic. 3 Pers. plur. Denne evident rigtige Tolkning har Professor O. Rygh først paapeget for mig. **aku** gjengiver vistnok Udtalen *águ*. I gammelsvensk Bogsprog er Formen *aghu* hyppig. Jeg fremhæver, at den bl. a. forekommer i Helsingal. kyrk. b. XXI, uden at jeg hermed vil sige, at denne Lovs Sprog i det hele gjengiver det helsingske Bygdemaal[2]). Endnu bruges i Delsbomaalet *åga*, Præter. *ågde* eller *åtte*, Pcp. *ågt* (Ordbok öfver allmogeord i Helsingland. Hudiksvall 1873). I Flertalsformen *águ* (ligesom i Præs. Infin. *åga*) er Vokalen *á* (*å*) overført fra Entalsformerne af Præs. Indic. og fra Præter. Indic. samt Præter. Pcp.; *aigu, eigu* er en oprindeligere Form. I Vestgötalag findes *æghu*, men jeg finder ingen Grund til at antage, at **a** i **aku** gjengiver Lyden *æ*. Jfr. Rydqvist IV, 27. **aku** betyder her: har Krav paa. Denne Betydning har Ordet jævnlig i det gammelsvenske Lovsprog, som overhoved i Gammelnordisk. F. Ex. Hels. kyrkiu b. VII: *quik tiund æller smörmalæ þæt aa præster enzamin*, hvor der er Tale om Forhold, som er ensartede med de paa Forsa-Ringen omhandlede.

---

1) I min Tolkning af Rök-Indskriften S. 31 har jeg antydet en anden Opfatning, hvorefter **hafskaki rit furiʀ suaþ lirþiʀ** skulde være d. s. s. **h. r. furiʀ lirþum suaþ** (den Ret, som) **þaiʀ.** Men denne Forklaring opgiver jeg nu, ti den forudsætter en altfor besynderlig Stilling af **lirþiʀ.**

2) Jævnfør herom mine Bemærkninger i det følgende.

41—42. **at liuþriti** betyder ordret oversat: efter Folkeret; det vil vistnok sige: efter en hos Folket overhoved gjældende Ret, efter almindelig anerkjendt Ret. Der kan med Grund tales om en Rettighed, paa hvilken de Geistlige har lovmæssigt Krav, ti af Landets almindelige Lov var i Sverige Kirkeretten en integrerende Bestanddel. **at** er i denne Forbindelse brugt som f. Ex. i *at guþs rætti* VGL. Prof. Konrad Maurer sammenligner isl. *at alþingis máli réttu ok allsherjar lögum*, hvilket Udtryk ofte forekommer i Njáls saga i gamle Formler.

Første Led af **liuþriti** gjenfindes i oldn. *lýðr* eller *ljóðr* Folk. Begge disse Former udgaa fra en Stamme *leudi*. Ogsaa ved mange andre *i*-Stammer med lang Rodstavelse er dennes Vokal i Nordisk snart omlydt, snart uomlydt, saaledes som navnlig Leffler i Nordisk Tidskr. for Filol. og Pæd. N. R. II, 284 har paapeget: *kván* og *kvæn; átt* og *ætt; sátt* og *sætt;* Accus. *vátt* og *vætt; bón* og *bæn; tólft* og *tylft; skuld* og *skyld; fundr* og *fyndr; þurft* og *þyrft; burðr* og glsvensk *byrþ; skurðr* og glsv. *skyrþ;* norsk Dial. *kuld* og glsv. *kyld; stuldr* og glsv. *styld; sultr* og glsv. *svylt; urt* og glsv. *yrt; fúrr* og *fýrr* [1]).

Jeg formoder, at omlydt og uomlydt Rodstavelses-Vokal i disse Ord tidligere har skiftet efter Endestavelsens Vokal, saa at man engang i Nom. sing. har sagt: *lýðr* (af *leudiz*), i Gen. *liúðar;* Nom. plur. *lýðir*, Gen. *liúða*. Hvis dette er rigtigt, saa er den omlydte Form *lýð* som første Sammensætningsled oprindeligere end den uomlydte *ljóð*. I Svensk er af dette Ord kun den omlydte Form paavist[2]); i Gutalag *lyþir* m. pl. Folk, nu paa Gotland *löid, löd* m. Folk, Husfolk; i Uppland og Vestmanland *unglyde* m. unge Folk; i det gammelsvenske Lovsprog Sammensætningen *lyþbiscuper* (= oldn. *lýðbyskup* og *ljóðbyskup*, vistnok dannet efter oldeng. *leódbyscop*). Formelt svarer til det her forekommende Ord oldeng. *leódriht* og efter min Mening tillige det norsk-islandske *lýritr*, hvilket jeg nærmere skal udvikle i et Tillæg.

Da den uomlydte Form ikke er paavist i Svensk, da den omlydte Form for første Sammensætningsled er den oprindeligere og da det tilsvarende norske Ord *lýritr* har den omlydte Vokal, saa er det vel sandsynligt, skjønt ikke sikkert, at **liuþriti** paa Forsa-Ringen gjengiver Udtalen *lýðrétti* (eller *lýðrétte*), ikke *liúðrétti*. Vistnok er **y** i Indskriften betegnet ved **u** i Ordene **fursta, furiʀ, fur.** Men at **iu** i helsingsk Runeskrift virkelig kan betegne **y**, det se vi af Malstad-Stenen, hvor **kiulfiʀ** (hvilket man hidtil feilagtig har læst **siulfiʀ**) vistnok maa tænkes udtalt *Gylfir*, og

---

1) Ved *i*-Stammer med kort Rodstavelse er dennes Vokal altid uomlydt; jfr. *talði* i Modsætning til *dæmði*.

2) I Södml. Manh. B. 26, 10 forekommer: *Biuþer kununger lyuþ oc leþung vt;* men derfor har Upl. Kun. B. X pr. rigtigere: *liþ oc leþung*.

bium sandsynlig *bým*. Denne Lydbetegnelse findes ikke blot i Runeskrift, men ogsaa (om end maaské fremkaldt ved andre Forhold) i danske Haandskrifter fra nyere Tid: *skiu* = Sky, *biu* = By, se Danm. gl. Folkeviser udg. af Svend Grundtvig, IV S. 714. Af Middelalderens svenske Bogsprog er det vanskeligere at nævne sikre Exempler[1]). Allerede Stephens har fundet de to Sammensætningsled i det her omhandlede Ord; men jeg kan ikke følge ham, naar han læser **liuþrit** for sig uden at tage i efter t med, og naar han forstaar dette som Nominativ samt oversætter „the right of the guildbrothers".

43. **sua**. 3dje Rune er sikkert **a**, som Arendt og Liljegren har læst, ikke **n**, som den er gjengivet hos Wettersten, Brocman, Säve og Stephens. **sua**, saa, forstaar jeg i Henhold til den ved **suaþ** indledede Sætning om det, som tilkommer Geistligheden efter Loven.

44. **uas** 3 Ps. sing. Præt. Indic., var. Den gamle Form med *s* forekommer oftere i Runeindskrifter, men er i Middelalderens svenske Bogsprog overalt fortrængt af var.

45. **int** synes at være Præt. Partic. Pass. Neutr. af Verbet *inna*. Der er forskjellige Betydninger af dette Verbum, paa hvilke man her kan tænke. Det betyder i Oldnorsk jævnlig: udrede, f. Ex. *inna kirkjunni fé sitt*. At denne Betydning tillige har været svensk, synes at fremgaa deraf, at Substantivet *inna* i Forbindelsen *inna æller utgærd* er brugt i VGL. V, 2, hvor Schlyter oversætter det ved „betalning, afgift, utskyld", jfr. Molbech gldansk Glossarium. Vilde man anvende denne Betydning her, saa maatte **int** forstaaes som: udredet af Almuen til de Geistlige. Vilde man derimod til Stedet her overføre den i Glsvensk forekommende Betydning „erhverve", saa blev **int**: erhvervet af Geistligheden. Men begge disse Opfatninger synes at maatte opgives. Det med **int** copulerede Udtryk **haikat** „fastsat som ukrænkeligt" maa nemlig henvise til et Lovbuds Ord, og det samme gjælder da vistnok om **int**. I Oldnorsk betyder *inna* fremføre i sin Tale, *inna upp* opregne. Jeg formoder derfor nu, at **sua uas int** skal forstaaes om at visse Rettigheder eller Indtægter for Geistligheden var nævnte i et Lovbud, der sandsynlig var blevet offentlig fremsagt for Almuen.

46. **fur**, udtalt *fyrr*, før, forhen. Herved synes man ikke at burde tænke paa en anden forud af samme Mand skreven Runeindskrift, men paa et nogen Tid tilbage offentliggjort Paabud. Nøiagtigere vilde have været skrevet **furʀ** (jfr. **uarʀ**), da første *r* i *fyrr* er oprindeligt, medens andet tidligere har lydt *z* (d. e. blødt *s*).

1) Ensartet er det, at *ø* betegnes ved *io:* VGL. Bryniofs st. 1 *saksiokionum*.

Den adverbiale Bestemmelse **fur** hører baade til **int** og til **haikat.** Det er ofte Tilfældet, at et Ord, der hører til to ved „og" forbundne Led, stilles efter det første af disse: *vitni sín ok gögn* Gulaþ. Kap. 269; *ríki hans skal brenna allt ok brœla* Sigurðar s. þögla (utrykt).

47. **auk,** og. Sidestaven paa tredje Rune i Ordet er noget utydelig: der er ligesom en Antydning til en anden Sidestav lidt høiere op; men denne Antydning synes aldrig at have været udført. Jeg tror med de fleste tidligere Fortolkere, at Runen maa læses som **k,** ikke som **f.**

48. **haikat.** Første Rune har Arendt rigtig læst **h,** medens de andre Fortolkere feilagtig har gjengivet Ordet ved **naikat.** Dette **haikat,** udtalt *hælgat,* betyder, som Arendt har seet, egentlig: helliget. Dette vil her sige: fastsat som noget ubrødeligt, ukrænkeligt. Saaledes findes Ordet oftere brugt i Oldnorsk, f. Ex. *helga manni land,* gjøre et Jordstykke til en Mands ukrænkelige Eiendom; men ogsaa i Gutalag 46: *þa helga þair garþ sen,* frede sit Gjærde (saa det ikke kan flyttes).

49. **in** = oldn. *en*; se ovenfor Ord 18.

50. **þaR**; saaledes har Arendt rigtig læst Ordet. Alle senere Fortolkere har overseet **R,** der staar tæt ind til følgende Rune. **þaR** maa være Adverbiet „der". Dette maa vel her forstaaes som: paa denne Gjenstand, paa denne Ring [1]). Ligesom *sá, sú, þat* i gamle Runeindskrifter oftere bruges med Betydning „denne", saaledes har **þaR** paa Forsa-Ringen den stærkere demonstrative Betydning „her". Uagtet *r* i *þar* er oprindeligt, er **þaR** her skrevet med **R,** der egentlig betegner det af *z* (blødt *s*) opstaaede *r*. Denne Skrivemaade har Sidestykke i **huaR** og [a]**ftiR** paa Rök-Stenen (se min Tolkning S. 32, 113), i **aftiR** i stavløse Runeindskrifter, ja endog allerede i Former, der forekomme i Indskrifter med den længere Rækkes Runer, som i UBAR paa Varnum-Stenen i Vermland. Ved Indflydelse af den fra *z* udgaaede Endelse **R** i andre Ord synes i Adverbier og Præpositioner, som *hvar, þar, eftir, yfir, r* at være blevet forandret, ikke blot i Skrift, men sandsynlig ogsaa i Udtale [2]).

51. **kirþu** udtalt *gerðu,* gjorde. I dette Verbum findes ofte i Glsv. ligesom i Norsk og Islandsk Vokalen *e,* se Rydqvist I, 96. Endnu udtales det *gera* i det helsingske Delsbomaal.

---

1) Indskriften med længere Rækkes Runer paa Einang-Stenen i Valders i Norge lyder: DAGAR ÞAR RUNO FAIHIDO, hvilket jeg har forstaaet som: *Dagr þær rúnar fáða.* Dr. Wimmer tror, at ÞAR mulig kan være Adverbiet „der" (det vil sige: paa denne Sten) og RUNO Accus. sing. fem. Hvis denne Forklaring er rigtig, er Einang-Stenens Udtryk ensartet med Forsa-Ringens.

2) Stephens, der med urette læser **þa,** forklarer dette som „de". Men Nom. pl. masc. skulde i Forsa-Ringens Sprogform hede **þaiR**; dette vilde ellers her give god Mening.

52. **sik**, sig, staar her i Hensynsforhold, hvor det ældre Sprog maatte bruge Dativ.

53. **þita**, sandsynlig udtalt *ðetta*, dette. Ordene 49 og 51—53 er allerede rigtig oversatte af Olof Celsius. Ved „dette" forstaar jeg Optegnelsen paa Ringen. Jeg kan ikke med Stephens forstaa „gjorde sig dette" som: byggede dette Tempel eller Gildehus. Ligesom **þita** her er sat uden tilføiet Substantiv, saaledes heder det i Björketorp-Indskriften: SAR ÞAT BARUTR „den som ødelægger dette (Mindesmærke)".

54. **a** maa læses dobbelt, altsaa **anunr** d. e. Mandsnavnet Anund i Nominativ; saaledes allerede Liljegren. Navnet er ogsaa i andre Rune-Indskrifter skrevet uden **t**, hvorved Lyden *d* maatte have været udtrykt: Lilj. Run-Urk. 1153 **anun** Nomin., 1140 **anunR** (nu forsvundet), 1016 **aanunr** (Hofberg har vel rettere læst **hanu**..). Men Run-Urk. 97, hvor Liljegren skriver **Onon**, maa læses **ąnąn** d. e. *annan*, Accus. af *annarr*. **anunr** udtrykker Udtalen *Anunnr* for *Anundr*. Ogsaa i **tuiskilan** d. e. *tvisgillan* for *tvisgildan* er *d* blevet assimileret med den forangaaende Konsonant; men Assimilationen indtraadte tidligere foran Konsonant end der, hvor Vokal fulgte efter. Navnet er nu ikke almindelig brugeligt i Helsingland, kun i Idnor Sogn ved Hudiksvall findes, efter Biskop Landgren, en Anund. **anunr** er skrevet med **r** istedenfor med **R**, der er den ældre Betegnelse for Nominativsmærket. Ensartede Exempler fra andre Indskrifter med beslægtet Skrift har jeg nævnt i min Afhandling om Rök-Stenen S. 113. Ogsaa i de helsingske Indskrifter med stavløse Runer forekommer **r** oftere brugt for oprindeligere **R** efter en Tandlyd: **kuþniutr, frumuntr.**

55. **ą**, Præpositionen *á*, paa, som alt Olof Celsius har seet.

56. Det heraf styrede Navn har alene Arendt rigtig læst **tarstaþum**, alle andre feilagtig **tarstaþul.** Byen heder nu Tåsta og ligger i Hög Sogn, $^5/_8$ Mil fra Forsa Kirke. Navnet er ikke fundet i noget Diplom fra ældre Tid. Første Sammensætningsled kan ikke, som Wettersten og Dieterich har antaget, være Gudenavnet *Þórr*, ti dette kunde paa Forsa-Ringen ikke have været skrevet **tar**, men maatte have været skrevet **þur.** Ved Navne paa *staðir* er første Led ikke altid et Mandsnavn. Kun som en Mulighed nævner jeg, at **tarstaþum** kan være for *Tá-staðum*, af *tá* n. indhægnet Vei eller Plads, hvilket Ord endnu bruges i Helsingland; deraf kommer f. Ex. Stedsnavnet *Ta* eller *Tabo*, nu Tåby, i Östergötland. Det Gaardsnavn i Hetland Pgd. ved Stavanger, som nu almindelig skrives *Tastad*, har derimod i Dipl. Norv. IV No. 513 (1379) og V No. 162 (1343) Formen *a. Tostum*[1]).

1) Paa isl. *tarfr*, Tyr, tør man neppe tænke, da dette Ord er af keltisk Oprindelse (se Aarbøger for nord. Oldk. 1875 S. 227) og neppe nogensinde har været brugt i Sverige. At det i Helsingland brugte *tarfsen* i Betydning „oskicklig, obelefvad; glupsk" skulde komme af *tarfr*, som Rietz mener, er ikke sandsynligt.

57. **auk**, og.

58. Navnet maa læses **ufakʀ**. Efter **f** er indslaaet to Prikker med samme trekantede Stempel som det, der har været brugt til Skilletegnene; men disse to Prikker synes dog ikke at kunne have nogen sproglig Betydning. De kan hverken betegne **m** (som Olof Celsius mente) eller **h** (hvilket Stephens har nævnt som en Mulighed, men dog ikke antaget), da Tegnene herfor er aldeles forskjellige og da den ene som den anden af disse Runer her vilde gjøre en rigtig Ordform urigtig. Ringen har **ufakʀ**, som Arendt rigtig har seet, ikke **ufak**, som alle andre Tegninger har givet.

ufakʀ er det Mandsnavn, som i Oldnorsk skrives *Ófeigr* eller *Úfeigr*. Anden Stavelses Vokal er ogsaa i andre svenske Runeindskrifter skreven **a**: **ufak** Accus. Lilj. Run-Urk. 57; **ufak** Lilj. R.-U. 1164 (men 1165 **ufik** efter Tegningen i Bautil); **ofahr** Lilj. Run-Urk. 72 (Dyb. fol. 131), **ofahi** Accus. (man skulde vente **ofah**) Lilj. Run-Urk. 254[1]). Dog findes ofte den oprindeligere Skrivemaade med **ai**, f. Ex. Lilj. R.-U. 63.

Skriften kan ikke vise, om første Vokal i **ufakʀ** har været udtalt som *ú* eller som *ó*. Nu heder den privative Partikel i nogle Sogne af Helsingland (især Delsbo og Bjuråker) *u*, ellers *o*. Heller ikke kan Skriften vise, om anden Vokal har været udtalt som *a* (lang eller kort) eller som *æ* (lang eller kort). Sandsynligst forekommer mig Udtalen *Úfagr* eller *Ófagr*. Anden Stavelses Vokal forholder sig da til **ai** i **ufaikr**, **ofaikr**, som Navnet andensteds skrives, ligesom *Óláfr*, senere *Ólafr*, forholder sig til *Óleifr*. Men overalt i Sverige kan anden Stavelses Vokal ikke være bleven til *a*, ti i senere Diplomer (f. Ex. Dipl. Svec. III S. 270, Aar 1316, og IV S. 113, Aar 1329, fra Uppland) skrives *Ofegher* med *e*. Navnet er nu, efter Biskop Landgren, ikke brugeligt i Helsingland.

59—60. Ringen har **ąhiurtstaþum**, som Arendt har læst, ikke **ąniurtstaþui**, som alle andre har troet at sé. Byen heder nu Hjorsta og ligger i Hög Sogn, $^5/_8$ svensk Mil fra Forsa Kirke. Navnet er dannet af **hiurtʀ**, oldn. *hjörtr*, glsvensk *hiorter*; men det kan ikke med Sikkerhed bestemmes, hvorvidt dette Ord i **hiurtstaþum** er at forstaa som Mandsnavn eller om Dyret.

61. **in** = oldn. *en*.

62. **uibiurn**. Et i svenske Runeindskrifter hyppigt Mandsnavn, der nu, efter Biskop Landgren, ikke er brugeligt i Helsingland; oldn. *Vébjörn*. Første Led er

---

1) I en aabenbart feilagtig Tegning af en Runeindskrift i Vregersløv, Børglum Herred, Jylland, hos Worm Monum 296 sees **ufak**, men Worm selv finder S. 297 deri en Forvanskning af en Form for Præpositionen „efter".

vi Helligdom. Formen *vé* forekommer ikke i Svensk, hvor Ordet staar selvstændigt eller er brugt som første Sammensætningsled; se Rydqvist II, 280.

63. **faþi**, oldn. *fáði*, skrev (Runerne). Ringen har ikke **kaþi**. Udtrykket **faþi** findes ogsaa i helsingske Indskrifter med stavløse Runer, paa Rök-Stenen, der har en Skriftform, som staar Forsa-Ringens nær, samt i flere andre Runeindskrifter. Se min Tolkning af Rök-Indskriften S. 11 f. Olof Celsius oversætter „fecit" og Stephens mener, at Udtrykket tillige betegner „gjorde Ringen", men dette har ingen sproglig Støtte.

Til Runeristerens Navn er ikke som til de to Bønders føiet noget Stedsnavn. Man tør vel deraf slutte, at han ikke var fastboende Gaardeier, men mulig vandrende Haandværker. Ingen af de to Bønder har vel selv kunnet i tilstrækkelig Grad øve den Kunst at skrive Runer.

Indskriften.

Den hele Indskrift er saaledes:

uksa tuiskilan auk aura tuą staf at fursta laki : uksa tuą auk aura flura (a)t aþru laki : in at þriþia laki uksa flura (a)uk aura (a)ta staf : auk alt aiku i uarʀ if an hafskaki rit furiʀ suaþ lirþir aku at liuþriti sua uas int fur auk halkat : in þaʀ kirþu sik þita (a)nunr ą tarstaþum : auk ufakʀ ą hiurtstaþum : in uiþiurn faþi.

Oversættelse.

Indskriften kan mulig oversættes saaledes:

En tvegild Okse og 2 Ører (skal man erlægge) som fast Beløb første Gang : 2 Okser og 4 Ører anden Gang : men tredje Gang 4 Okser og 8 Ører som fast Beløb : og alt af Eiendom fortaber man, hvis man fremdeles skjævt afskjærer Ret (d. e. undlader fuldt ud at yde hvad der er Ens Pligt at yde) med Tilsidesættelse af hvad der tilkommer de Geistlige efter Landets Lov; dette var forhen nævnt og ubrødelig fastsat. Men der (d. e. paa denne Ring) gjorde Anund paa Taastad og Ufeg paa Hjortstad sig dette : men Vibjørn skrev Runerne.

Naar jeg nu skal søge at gjengive Forsa-Indskriften saaledes, som den maa tænkes at have været udtalt, da den blev skreven, saa maa jeg gjøre de samme Forbehold som de, jeg forhen ved Rök-Indskriften (se min Tolkning S. 90) har gjort. For det første: at Udtalen, navnlig ved Selvlydene, i mange Tilfælde ikke lader sig bestemme paa Grund af Lydbetegnelsens Ufuldkommenhed. For det andet: at jeg bibeholder den Inconseqvents, som viser sig i Brugen af ældre og

yngre Sprogformer om hverandre. Jeg skriver saaledes efter den ældre Udtale *auk* og *vas*, uagtet man vel dengang, da Indskriften blev indhuggen, i det sædvanlige Talesprog sagde *ok* og *var;* jeg skriver *tvisgillan*, uagtet det sædvanlige Sprog sandsynlig kun har kjendt *tvigillan*. Ved Lydbetegnelsen afviger jeg i flere Punkter fra den i Middelalderens Svensk brugelige, da denne ikke er tilstrækkelig nøiagtig: jeg skjelner mellem lang og kort Vokal samt mellem þ og ð. Ligesom Runeskriften betegner jeg den nasale Udtale af á.

uksa tvisgillan auk aura tvą staf at fyrsta lagi : uksa tvą auk aura fúra at aðru lagi : en at þriðja lagi uksa fúra auk aura átta staf : auk allt œigu í vœrr, ef œnn hafskakki rétt fyrir sváð lerðir águ at lýðrétti, svá vas innt fyrr auk halgat: en ðar gerðu sik ðetta Anunnr á Társtaðum auk Úfagr á Hiortstaðum : en Vibiorn fáði.

Liljegrens Mening (Run-Lära 167), at Indskriften skulde være rimet, har ingen Støtte. Heller ikke indeholder den, saavidt jeg tror, allittererende Verslinjer, uagtet f. Ex. **lirþiʀ aku | at liuþriti** kunde inddeles saaledes.

Ældste Tegning. Bure.

Den første Oldgransker, som har gjort Forsa-Ringen og dens Indskrift bekjendt, er Johan Bure, han, der har gjenvakt Kundskab om Runer i Norden. I hans „Runa Känslones Lärospån" Upsala 1599 (hvoraf det kongelige Bibliothek i Stockholm eier et fuldstændigt Exemplar) findes, efter Meddelelse af kgl. Bibliothekar Klemming, ikke nogen Tegning af Ringen, heller ikke er dens Navn der nævnt; og de Runer, som der er opregnede i en særskilt Columne med Betegnelsen HELS., er ikke Forsa-Ringens. Men i den af Bure under Titelen „Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta" foranstaltede Octav-Udgave af Træsnit, der hverken har Aarstal eller Navn paa Trykkested, men som ifølge Bemærkning i det Exemplar, der findes i det kgl. Bibliothek i Stockholm, er trykt i 1624 uden Tvivl i Upsala, findes som No. 3 optaget Tegning af Forsa-Ringen seet fra begge Sider, med den hele Indskrift, men i liden Maalestok. Denne Bures Tegning er paany udgiven som No. 42 af Bogtrykkeren Curio i „Monumenta Lapidum aliquot Runicorum" 1664[1]).

Ældste Tolkning. Olof Celsius.

Den første, der har givet en om end ufuldstændig Læsning og Tolkning af Forsa-Ringens Indskrift, er Olof Celsius den ældre, født 1670, død som Dom-

---

1) Det er feilagtigt, naar Sjöborg (Samlingar 3 S. 133) siger, at der i Monum. hact. exsculpta blot findes Tegning af Ringens ene Side, og i Curios Træsnit Tegning af den anden.

provst i Upsala 1756. Han var Søn af Magnus Celsius, der fandt Nøglen til de stavløse Helsinge-Runers Læsning, og han fremmede selv Forstaaelsen af disse. Olof Celsius's Tolkning af Forsa-Indskriften findes nedskreven af ham selv i et Haandskrift[1]), der bevares i Upsala Universitets-Bibliothek, og er paa Tryk meddelt i følgende Skrift: „Specimen academicum de Helsingia, cujus partem priorem . . . . sub præsidio . . Mag. Eliæ Frondin . . . . publicæ ventilationi modeste submittit . . . . Sveno Bælter, Helsingus . . . . Ann. MDCCXXXV . . . . Upsaliæ". Her omtales Ringen S. 33: „heic attendendum, majores nostros judicia sua statis temporibus, in campis, & præcipue collibus, sub dio, interdum quoque domibus, illis, quæ Confraternitatis (Svet. Gillestugur) vocabantur, instituisse, quarum januis annulos ferreos affixos, & Runico stilo exaratos fuisse constat; quorum nonnullos nunc valvis templorum, e. g. Forssensis & Dilsboensis accomodatos reperimus".

I en Anmærkning til „Forssensis" S. 34—35 gives en Tegning af Ringen uden Runerne samt Meddelelse om dens Størrelse. Derpaa fortsættes: „Runis plurimis inscriptus est, quas ordine legit & exposuit . . . D. OL. CELSIUS, qui universam hanc rem benignissime mecum communicavit . . . . verba priora ita habent:

Uksa tuisgilan auk aura tuo stef at fursta lagi.
Uksa tuo auk aura fiur at adru lagi.
In at dridiu lagi uksa fiur auk aura ta stef &c.
In fine hæc sunt:
In da girdu sig dita Nunr å Tarstadui,
Auk Ofmeg a Niurtstadui.
In Vibiurn fadi.

h. e. Bovem unum, qui binos (duos Haandskr.) pretio æquet, & oras duas primo convivio destines. Boves duos, & oras quatuor, alteri convivio: Sed tertio convivio boves quatuor, & oras octo deputa (deputabis Haandskr.) &c. Nuno in Tarstad, & Ofmeg in Niurtstad hoc (hunc [annulum] Haandskr.) sibi fieri curarunt. Vibiornus vero fecit".

Denne Olof Celsius's Læsning og Tolkning er for hans Tid særdeles god. Den vidner om Skarpsind saavel som om Sindighed, og af alle følgende Fortolkere er Arendt den eneste, som har givet væsentlige Rettelser til Celsius's Læsning. I Upsala Universitets-Bibliothek findes ogsaa en af Olof Celsius udført Tegning fra 1724 af Ringens Runer. Denne er særdeles nøiagtig; jeg finder ikke andre væsent-

1) Afskrift er mig velvillig meddelt af Bibliothekar Mag. C. G. Styffe.

lige Mangler end liuþiR for lirþiR, at R i ufakR er overseet og at der for m to Gange er tegnet i[1]).

Derimod er en i Upsala Universitets-Bibliothek bevaret Læsning af Indskriften ved Anders Celsius yderst feilfuld og uden nogetsomhelst Værd.

Ringen og dens Indskrift finde vi derpaa omtalt af Provst Nils Wettersten. Han har forfattet et eget, aldrig trykt Skrift (Warmholtz Bibl. hist. Sueo-Gothica No. 656) om Forsa og Hög Sogne, af hvilket Kongl. Vitterhets Hist. och Ant. Akademien eier en i 1822 tagen Afskrift. Som Titel er paa Bindet skrevet „Forssa Minne". Paa første Blad staar: „Mag. Nils Wetterstens, Probst och Kyrkoherde i Forssa och Hög, Forssa og Högs Ålder och Wärde Ibland andra Socknar i Sundhede det är i Helsingelands Norra Fögderie i Ljuset framstäld År 1761 af Benedict Wettersten, D: Th: et Ph:". Forfatteren siger udtrykkelig (S. 176), at hans Skrift er forfattet Aar 1750. Det er yderst bredt i Fremstillingen og meget ukritisk. Anden Dels 1ste Kapitel handler om Forsa Kirke. Vaabenhuset og den der i Døren siddende Runering omtales udførlig. I § 14 er meddelt et Sagn om Ringen, hvilket hos Folket skal lyde saaledes: „at Blacke ifrån Blackes åsen, västerst på Forssa, och Fatte[2]) ifrån Fanna klinten nordan på Forssa, voro två Jätta. Desse lade råd och arbete tillhopa, och bygde sig Kyrka, nämligen, den samma Kyrkan, som nu är under Helsätters berget, västan om den stora grafhögen, och kallas Högs kyrko eller Höge, låtande smida och sätta den ringen i dören, som nu sitter i Forssa kyrkodör. Såsom Blacke hade längre väg än Fatte vardt stadgadt eller öfverenskommit dem emellan att sammanringningen skulle icke ske om Hellgedagarna förr än Black syntes komma i Åsakbacken, ty Fatte kunde alltid vara förr åt till kyrkos, för den kortare vägens skuld, som han hade. Stadgan holts till en stund, men bröts likväl sedermera af Fatte: att han lät ringa en Julotta, förr än Blacke hunnit till besagdan ort och ses kunde. Derföre när Blacke kom sent, vart han vred, och ville icke gå in i kyrkan, utan räkte ringen ur dörren, bandt honom i svefven på sin hest, och red sin väg: görande dette löfte, att ehvarest ringen föllo ifrån Hestasvefven, der skulle han bygga kyrka för sig sjelfvom. Hesten gick så med honom öfver forssen, som är nordast om Forssa kyrka, och när han kom på vallen och vill skaka vatnett af sig, föll ringen ner utur sväfven: och på samma ställe bygde Blacke Forssa Kyrko, och satte Högs ring i hennes dörr". I Randen er tilføiet: „at jämka ihop den åtskillighet, som höres vid denna historien, berättade af fleres munnar, lönar alldeles icke mödan".

Jeg har aftrykt dette Sagn som et Bevis paa, at Almuens Fantasi har sysselsat sig meget med Ringen. Det har naturligvis intet Værd for Ringens

---

1) Nær overensstemmende er en trykt Tegning, der findes i Vitterhets Akademiens Arkiv i Stockholm i en Samling, som er skjænket af Friherre A. Ihre. Ogsaa denne stammer da vel fra Olof Celsius.

2) Samme Sagn er meddelt i en noget forskjellig Form af P. H. Widmark, Beskrifning öfver Provinsen Helsingland, 1sta delen, förra afdelningen, Upsala 1860, S. 65 f. Det begynder der saaledes: I byen Tåstad (Tattestad) i Högs socken bodde en jätte benämnd Tatte.

Historie; det skulde da være derved, at det viser, at Almuen i første Halvdel af 18de Aarhundred ikke har havt nogen Tradition om, at Ringen har været fæstet i en Gildestues Dør, saaledes som Forfatteren mener. Heller ikke et halvt Hundredaar tidligere kan Almuen have havt nogen saadan Tradition, thi Sagnet om Kirkeringen fandtes (efter Widmark Beskrifning öfver Helsingland S. 65 Anm.) optegnet i 17de Aarhundred.

Wettersten holder det for vist, at Ringens Indskrift giver os en Gildeskraa. Han omhandler udførlig S. 212 ff. den formentlige Gildestue, i hvis Dør Ringen skal have været fæstet. Det er en Bygning, som endnu ligger syd for Kirken paa nordøstre Side af den gamle Præstegaardstomt. Den er udvendig 12 Alne i Firkant, inde knapt 9 Alne; Muren er af Graasten. Huset bestaar af tre Etager. Den nederste er en Kjælder med Teglstens Hvælv. Anden Etage, med Furubjælker og Brædetag, er ikke høiere end, at en voksen Mand af Middelshøide netop kan gaa ret derunder. Øverste Etage har to Vinduesglugger, den ene mod Nord, den anden mod Øst. Over denne Etage var tidligere et Hvælv af Teglsten, men dette blev ødelagt i Slutningen af 17de Aarhundred.

I Afskriften af Wetterstens Skrift er der aabent Rum til Tegning af Ringen og Runerne, og en saadan Tegning har visselig staaet i Originalen. Forfatteren giver Læsning og Tolkning af Indskriften dels, som han siger, efter Olof Celsius, dels efter egne Undersøgelser. I de Afsnit, som er optagne i Bælters Disputats, er Celsius i det væsentlige fulgt. Afsnittet **auk alt aiku — fur auk halkat** er fuldstændig misforstaaet, og Wetterstens egne Paafund er overhoved uden Værd.

Wettersten er nævnt som Hjemmelsmand og i alt væsentligt fulgt i en Disputats „De Helsingia“ Continuatio prior, „Sub præs. Mag. Petri Ekerman publ. ventil. . . . submittit Andreas Flodberg“, Upsala 1755. Her er Indskriften S. 99 gjengivet med latinske Bogstaver og oversat paa Latin.

Ved den næste Læsning og Tolkning af Forsa-Ringens Indskrift er der heller ikke gjort noget Fremskridt, som er værdt at nævne. Den findes i „Berättelse, om en Resa till Helsingland, förrättad af Herr Nils Reinhold Brocman, Assessor i Kgl. Antiquitets-Archivo, År 1763“, der er optagen i „Svenska Magazinet, Utgifvet af C. G. Gjörwell“, Stockholm 1766, S. 727.

Arendt. Den første, der i vort Aarhundred vides at have gransket Forsa-Ringens Indskrift, er Martin Friedrich Arendt, den i Altona 1773 fødte omvandrende Oldgransker, af hvis Personlighed Traditionen giver et saa lidet tiltalende Billede, men som ved den Energi, hvormed han forfulgte sine Granskninger, aftvinger os vor Agtelse. I kyndig og sindig Bedømmelse af Runeindskrifter, i omhyggelig Iagt-

tagelse af alt, som dertil kan give Bidrag, og i nøiagtig Gjengivelse af dem staar han høit over sine Samtidige, ja over en lang Række af senere Runegranskere.

I det oldnordiske Museums Arkiv i Kjøbenhavn findes i „Arendtiana", 1ste Hovedafdeling, 4de Fascikel under No. 1 to af Arendt udførte Kopier af Forsa-Indskriften. Den ene (a) er skreven med Blyant paa et stort Folioblad; paa den ene Side findes Arendts Kopi af Runerne, paa den anden endel Bemærkninger om Indskriften paa Latin, tilligemed en hel Del Maal af Ringens Størrelse og forskjellige Forhold; den anden (b) giver paa et stort Blad Ringen tegnet med Blyant; indeni er Indskriften gjengivet med Blæk.

I Arendts Tegning er **u, r, þ** for det meste tegnede med rund Sidestav. I **auk** foran **halkat** er indenfor den tydelige Sidestav af **k** ved svage Prikker angivet en anden Sidestav. I **lirþiʀ** er den øverste Del af **r** kun prikket; derhos er Tegnene for **i** og **ʀ** i dette Ord forbundne ved Prikker, saa de danne Runen for **u.** Denne sidste Læsning er vistnok ikke rigtig. Arendts Bemærkninger har til Overskrift:

„Annulus Forsanus Helsingiæ
descriptus et dimensus
A. 1806 dieb. 5, 6, Martii".

Efter en Mængde Maal af Ringen kommer:

„Notanda de Annulo Forssano.

Runae exhibitae magnitudine genuina. Descriptio ceteris omnibus, Buraei ne quidem exceptâ, longe plenior et accuratior: quippe quae annulo foribus exemto, rite purgato, ubique adhibito circino, summâ circumspectione biduo demum perfecta fuit.

Hinc vero compertum, trium Forssanae literarum seriei elementorum valorem plane nobis adhuc latere: quin observata ne quidem a prioribus Helsingiæ Runognostis fuerint. Sunt autem hæc:

bis[1]) bis quater

E? M ʀ fin.?

quibus in subducendo calculo lectionis adhibito, haud dubito aptiorem multo prodituram esse interpretationem: cujus aliquem etiam gustum me jam cepisse videor.

Primitiis istis Runici sui laboris Celeberrimo et Faventissimo Thamio se suaque porro protegenda commendat. M. F. Arendt

Nidrosiae Norvegorum 15 Apr. 06".

---

1) Ved en Unøiagtighed for „ter", da han har Tegnet paa tre Steder i sin Kopi.

I disse Bemærkninger har Arendt misforstaaet Runetegnet ᚼ; men at han senere har fundet den rette Betydning heraf, fremgaar af et Par Optegnelser, som findes i hans Efterladenskaber. 3dje Hovedafdeling (Runealfabeter) 1ste Fascikel, No. 7 indeholder to smaa Lapper; paa den ene (a) er følgende skrevet med Blæk:-

„Forssa-Ringens Runa-Alphabet.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
a	b	þ	f	h	i	k	l	m	n	o	r	s	t	u	r fin.?
æ		ð			é	g								ó	ǫ́
					e					*ća*				v	y“.

Herpaa følger nogle paa Svensk skrevne Bemærkninger om Indskriften. Den anden Lap (b) er beskreven med Blyant og indeholder bl. a. „Forsa-runir“, der væsentlig stemme med (a). Ogsaa i 2den Fascikel findes en Sammenstilling af Forsa-Runerne, hvori ᚼ er opført som Tegn for **h**.

Arendt har altsaa først fundet Betydningen af ᛁ som r finale, hvilken de ældre Fortolkere (Celsius, Wettersten, Brocman) ikke havde erkjendt. Han har læst dette Runetegn i to Ord (**þaʀ** og **ufakʀ**), i hvilke det endnu ikke paa Säves Tegning er kommet frem. Han har fremdeles rigtig gjengivet og tolket Runen for **h**, der forekommer 3 Gange, og Runen for **m**, der forekommer 2 Gange, medens disse to Runetegn ikke har været forstaaede hverken af Fortolkerne før Arendt eller efter ham af Liljegren, Säve, Stephens. Endelig se vi, at Arendt har havt en rigtig Opfatning af Forholdet mellem Tegnene og de derved udtrykte Lyd, et Forhold, hvorom mange Runegranskere endnu i vore Dage har meget uklare Forestillinger.

Det maa derfor beklages, at der ikke findes noget Forsøg til Tolkning fra Arendts Haand. Vistnok meddeler Sjöborg i Samlingar för Nordens Fornälskare, Tredje Tomen, Stockholm 1830, S. 132 f. en Læsning og en Tolkning, som han tillægger Arendt; og vistnok indeholder denne Læsning Enkeltheder, som skrive sig fra Arendt (f. Ex. *helgat*, *ohiurtstaþum*). Men denne Læsning og den deraf afhængige Tolkning vrimler af grove Feil, hvor Arendts egenhændige Kopi har det rette. Det er derfor klart, at hverken Læsning eller Tolkning er Arendts uforfalskede Arbeide. Jeg kan ikke afgjøre, om Feilene skyldes Sjöborg, der overhoved

ikke tilstrækkelig forstod Runeindskrifter og ikke vidste at anvende Nøiagtighed ved deres Gjengivelse, eller om Per Tham (hvilket synes mig rimeligere) har været Mellemmand og har givet Sjöborg en Tolkning, der var sammenflikket af hans eget og af Arendts Arbeide. Derimod kan det vistnok have sin Rigtighed, naar Sjöborg siger, at Arendt tilstod „att detta minnesmärke var så svårt att noggrant utreda, att han ville ännu en gång vid tillfälle vandra dit, hvilket han äfven gjort, om ej döden kommit emellan".

Uden at kjende Arendts Arbeide har Liljegren undersøgt Ringen. Han meddeler i Run-Lära (1832) S. 167 f. et Forsøg til fuldstændig Tolkning, og i Run-Urkunder (1833) har han optaget Indskriften som No. 1952. Liljegren har slemt forvansket og misforstaaet Stykket **uarʀ if an** indtil og med **halkat**, men nogle Ord (**alt aikui, furiʀ, anunr**) har han forstaaet rigtigere end ældre Fortolkere.

Den seneste af de hidtil udgivne Tegninger af Ringen med Runerne er tagen af Carl Säve i 1851 og meddelt i Stephens's Oldnorthern Runic Monuments S. 684 og 685. Denne Tegning er gjort med Omhu og Kyndighed, men den staar dog, som forhen paavist, i flere væsentlige Stykker tilbage for Arendts, ja endog tildels for Olof Celsius's, saa at Stephens har Uret i om Arendts Kopi ikke at sige andet end: „This almost entirely agrees with the copy by Prof. Säve".

I Helsinglands Fornminnesförenings Arkiv i Hudiksvall findes en Afskrift af Forsa-Indskriften, undertegnet „Forsa d. 1 Sept. 1851. Carl Säve", hvori Runerne er gjengivne med vore Bogstaver og hvori Ordadskillelse er forsøgt. Dette Forsøg er ufuldkomment og giver ikke noget væsentligt Bidrag til Tolkningen, men viser dog en Forstaaelse af Enkeltheder, der er rigtigere end tidligere Fortolkeres. Midtstykket gjengives saaledes: *Auk alt aikui* (*a* ved en Blyantstreg adskilt fra *ikui*) *uar fann* (*a?*) *afskakir it furi* ⁝ *Suaþlir þi aku*(*a*) *at liuþriti*(*s*) *sun uas int fur a*(*þ?*) *ufnalkat* ⁝

Endelig har Stephens paa anførte Sted udførlig omtalt Forsa-Ringen og meddelt en fuldstændig Læsning og Tolkning af dens Indskrift. Efter min Mening har Stephens ved enkelte Ord (navnlig ved det vigtige **liuþriti**) givet Bidrag til en rigtigere Opfatning, men han har ikke optaget Arendts Rettelser, og ved at misforstaa **tuiskilan**, hvilket allerede Celsius havde forklaret nogenlunde rigtig, som **tui skilan** „to Tyr to-offer" er han kommen til at gjøre Indskriften til hedensk.

Efter alt det, som forhen er skrevet om Forsa-Ringen og dens Indskrift, vil, som jeg haaber, den her givne udførlige Undersøgelse have nogen Interesse, da jeg tror tilnærmelsesvis at kunne forklare ogsaa Indskriftens Midtparti (**alt aiku i** til og med **halkat**), som hidtil i det hele, efter min Mening, har været misforstaaet; da jeg begrunder en anden Opfatning af den hele Rune-Optegnelses Indhold og

Bestemmelse end den hidtil gjældende, og da jeg endelig søger at kaste klarere Lys over den her brugte Skriftforms Forhold til andre Arter af Skriften med den kortere Rækkes Runer. Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien har velvillig bevirket Ringen udlaant fra Helsingland til Statens historiska Museum i Stockholm. Der er den bleven undersøgt først af Professor O. Rygh, som har meddelt mig sine Iagttagelser, der fuldstændig stemte overens med Arendts, og siden af mig selv.

Lydbetegnelse.

Mange Runer gjengive i Forsa-Ringens Indskrift, ligesom i den kortere Runerækkes Skrift overhoved, ikke blot den Lyd, som hvis egentlige Tegn de, efter Navn og Oprindelse, maa opfattes, men tillige, som Stedfortrædere, beslægtede Lyd, der mangle særskilt Tegn. Vokalernes Kvantitet betegnes ikke. **a** betegner Lydene *a* og *æ*. At Runen her i Former som **aþru** skulde betegne en fra *a* forskjellig, omlydt Vokal, er ubevisligt og forekommer mig usandsynligt. **i** betegner *i* og *e*, samt Halvvokalen *j*. **u** betegner *u* og *y* (**fursta, furiʀ, fur**). At Runen i den paa Forsa-Ringen fulgte Skrift ogsaa har betegnet Lyden *o*, er utvivlsomt; men ved de paa Ringen forekommende Ord (**uksa, ufakʀ** o. s. v.), i hvilke vi ellers i Nordisk finde dels *o*, dels *u*, synes en sikker Afgjørelse, om Runeristeren udtalte *u* eller *o*, ikke mulig. I **hiurt** og **biurn** betegner **u** den ved Omlyd fremkomne Vokal, der i Oldnorsk ofte skrives *ǫ*; men om denne i Helsingland, da Indskriften blev ristet, udtaltes som *o* eller (i **hiurt**) mere aabent eller (i **biurn**) som *ö*, lader sig neppe sikkert bestemme. At Lyden *ö* i den paa Forsa-Ringen fulgte Skrift har været udtrykt ved **u**, er sikkert, men Ringen giver neppe noget Exempel paa denne Anvendelse, hvis ikke i **biurn** *ö* allerede har været udtalt paa den Tid, da Forsa-Ringens Indskrift blev ristet. Dette sidste er dog neppe sandsynligt. Endelig er **u** Tegn for *v*; men heller ikke her synes det muligt med Sikkerhed at afgjøre, hvorvidt dette havde bevaret den oprindelige Udtale som Halvvokalen *w* eller lød som *v*. **ą** er kun brugt i **tuą** og i Præpositionen **ą**, hvor Runen er Tegn for en Lyd, som var opstaaet af *an*, og som vel var langt nasalt *a*. At **ą** her ikke er Tegn for langt *a* eller langt *å* uden Hensyn til Næselyden, fremgaar deraf, at der paa Ringen skrives **sua, ata, aku** o. s. v. Dog er det vel ikke usandsynligt, at Næselyden var svunden, da Forsa-Runerne blev indhugne, saa at **ą** kun er at opfatte som en ved Tradition bevaret Skrivemaade. Runen betegner her ingenlunde *o*, da denne Lyd navnlig ved Præpositionen **ą** er uantagelig.

At **iu** i **liuþ** udtrykker *ý*, har jeg søgt at gjøre sandsynligt, men bevise lader det sig ikke.

k udtrykker *k* og *g*. Lyden *g* i Efterlyd betegnes her ikke ved **h**.

I den her fulgte Skrift har **t** foruden Lyden *t* ogsaa udtrykt *d* og **b** foruden *b* ogsaa *p*, men Forsa-Ringen giver ikke Exempler herpaa.

þ udtrykker Lydene *þ* og *ð* (haardt og blødt *th*). Det er sandsynligt, at *ð* har været hørt ogsaa i **þaR** og **þita**.

f udtrykker i **staf, if** og **haf** sandsynlig Lyden *v*.

r (Runen *reið*) og **R** (Runen *ýr*) har engang betegnet to forskjellige *r*-Lyd: **r** et oprindeligt *r*, **R** et af *z* (blødt *s*) opstaaet *r*. Overalt, paa én Undtagelse nær, er paa Forsa-Ringen Runen *reið* (**r**) brugt i Overensstemmelse med den ældste Skrivemaade; ligeledes Runen *ýr* (**R**) i **uarR, iirþiR, ufakR**. Men da Forsa-Ringens Indskrift blev indhuggen, var vel de to Lyd faldne sammen. Dette følger dog ikke med Nødvendighed af **þaR**, ti uagtet *r* her er den oprindelige Lyd, kan denne som før antydet her være gaaet over til **R** længe, førend de to Lyd i det hele var faldne sammen. **anunr** maatte i ældre Runeskrift have været skrevet med **R**, ligesom Rök-Stenen har **histR, niþR, fatiaþR**; mulig gik dog, efter en Iagttagelse af Dr. Wimmer, **R** efter en Tandlyd først over til *r*.

fur er unøiagtig skrevet for **furR**. **r** i **iirþiR** strider ikke mod den oprindelige Regel; ti vistnok er i dette Ord *r* i Rodstavelsen opstaaet af *z*, men *r* fandtes i Ordet allerede dengang, da det blev overført fra Tydsk til Nordisk. Lignende er Forholdet ved **aura**, der synes at være Laanord fra lat. *aureus*.

Indskrifter med samme Skriftform.

Forsa-Indskriften er vigtig derved, at den er den eneste i Helsingland bevarede Repræsentant for en egen Skriftform. Væsentlig den samme Skriftform, om end i flere Enkeltheder varieret, er kjendt fra Kärnbo-Stenen i Södermanland, Björkø-Stenen i Uppland, Rök-Stenen, Kälfvesten-Stenen, Ingelstad-Berget og Slaka-Stenen i Østergötland samt fra Tjängvide-Stenen paa Gotland. Jeg har udførlig udviklet dette i min Tolkning af Rök-Indskriften.

Slægtskabet lader sig paapege i Runeformer, Skilletegn, Lydbetegnelse, Retskrivning, Ordformer og Udtryk. Som de mest iøinefaldende Overensstemmelser kan nævnes de, der vise sig ved Runeformerne for **b, h, m, R**.

Nærmest ved Forsa-Indskriften staar i det hele Kärnbo-Indskriften, dernæst Björkø-Indskriften og Rök-Indskriften, vel ogsaa Ingelstad-Indskriften; de øvrige noget fjærnere. **t**-Runen har i Indskrifterne fra Forsa, Kärnbo og Björkø Kvisten paa høire Side opad fra Staven, derimod paa Rök-Stenen paa venstre Side nedad

fra Staven. Kärnbo-Stenen har Formen ᚦ, der ogsaa forekommer paa Forsa-Ringen. Dog afviger Forsa-Ringens Skrift i et enkelt Punkt fra Kärnbo-Indskriften, hvor den slutter sig til andre Indskrifter af samme Gruppe: Ordadskillelse er nemlig paa Kärnbo-Stenen tildels auvendt, men paa Rök-Stenen ligesaalidt som paa Forsa-Ringen.

Forsa-Indskriften er baade med Hensyn til Runernes Brug og til Sprogformer mindre oprindelig end Kärnbo-Indskriften og Rök-Indskriften. Saaledes har Forsa-Ringen **tuiskilan, an, anunr,** medens Rök-Stenen aldrig har **a** foran **n,** men vel **ą,** og Kärnbo-Stenen **ląk** for *lang.* Forsa-Ringen har **haf** (tydsk *ab*), **if** (tydsk *ob* Conjunct.) og **staf** (tydsk *Stab*) med **f** i Modsætning til **b** i **ub** (tydsk *ob* Præpos.) paa Rök-Stenen og i **sialbʀ** (tydsk *selber*) paa Kärnbo-Stenen. Forsa-Ringen har **aku,** men Kärnbo-Stenen **aiku**[1]); Forsa-Ringen **aþru,** ikke **ąþru,** men Rök-Stenen, hvis jeg har læst ret, **mąþʀ.**

Forsa-Ringen synes at være det yngste Mindesmærke af de aatte, jeg har nævnt som hørende til samme Gruppe. At denne Indskrift-Typus fra Syd er indført til nordre Helsingland, tør siges at være sikkert. Jeg har i min Afhandling om Rök-Stenen S. 120 formodet, at den skulde være overført umiddelbart fra Østergötland. Men for at den er kommen fra et nærmere liggende Landskab, synes mig nu den Omstændighed at tale, at Forsa-Ringens Skrift er nærmere beslægtet med Kärnbo-Stenens end med Rök-Stenens. Naar denne Skriftform er bleven overført til Helsingland (tidlig i 11te Aarhundred?), lader sig neppe bestemme.

Stavløse Runer.

Af endnu større Vigtighed bliver Forsa-Ringens Indskrift derved, at den stavløse Runeskrift er opstaaet af den helsingske Skriftform, som vi ikke har levnet paa andre Mindesmærker end Ringen. De stavløse Runer kjendes kun fra fem Stene i nordre Helsingland:

1) Lilj. Run-Urk. 1063, Hudiksvall. Nu forsvunden.
2) Lilj. 1064, Sunnå i Rogstad Sogn.
3) Lilj. 1065, Malstad i Rogstad Sogn. Reist af samme Mand som Sunnå-Stenen.
4) Lilj. 1067, Tuna Kirkegaard. Denne Stens Indskrift er, som den alt var i Bures Tid, for en stor Del ulæselig.
5) Lilj. 1068, Hög Kirkegaard.

De fire endnu bevarede Mindesmærker har jeg i 1876 med Understøttelse af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien gransket.

---

1) Forholdet mellem **fiura** paa Forsa-Ringen og **fiakura** paa Rök-Stenen er at opfatte noget anderledes.

Udenfor nordre Helsingland findes ikke Indskrifter helt igjennem skrevne med stavløse Runer. Naar de for nævnte fem Mindesmærker karakteristiske stavløse Former af Runerne for **r** og **u**, men ikke af andre Runer, ogsaa findes brugte paa Runestene i Medelpad, maa man ved disse antage Blanding af forskjellige Skriftformer.

Læsningen af de allerfleste af de for Helsingland særegne stavløse Runer, hvilken vidner om et mærkeligt Skarpsind, blev først offentliggjort i 1674 af Magnus Celsius, der var født i Helsingland[1]). Sønnen Olof Celsius den ældre offentliggjorde særdeles nøiagtige Tegninger af disse Mindesmærker, læste Helsinge-Runen for ʀ og opstillede for denne Skrift den Futhark, som senere er bleven fulgt:

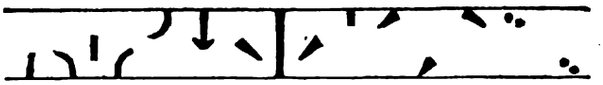

f u þ r k h n i a s t b l m ʀ

Hertil skal jeg endnu føie nogle Rettelser. Tegnene og opfattes ligesom i de fleste Ord som Tegn for **s**; som **h**, og som Tegn for **k** opføres [2]) eller .

Herimod stiller jeg følgende Opfatning. **s** skrives kun . I Mindesmærkerne kan ingensteds en Rune for **h** paavises; men jeg sér ingen Grund til at tvivle om, at **h** i en eller anden Form fandtes i Skriften. og er ligesom **k** (*kaun*), der udtrykker Lydene *k* og *g*. eller som **k**-Rune har man hentet fra et eneste Sted i Hög-Indskriften; men der er der en Rift i Stenen, som har vildledet ved Opfatningen af Runens Form. Der maa paa Hög-Stenen læses **kuþniutr** (ikke **isuþniutr** eller **ihuþninutr**), **ak** (ikke **ah**), **kuþlaf** (ikke **huþlaf**). Paa Sunnå-Stenen **fikiulfisun** (ikke **fisiulfisun**). Efter samme Princip maa en Mængde Feil i de tidligere Læsninger af Malstad-Indskriften rettes.

---

1) Den Paastand, at Læsningen af Helsinge-Runerne skulde være Bures Opdagelse, som Magnus Celsius havde benyttet (Nova acta soc. scient. Ups. V p. 296), staar ubevist. Men at Bure havde læst noget, fremgaar mulig deraf, at han i sin Udgave af Tegninger af helsingske Mindesmærker med stavløse Runer (1624) skrev, at disse var satte „a Throne"; ti dette Navn støtter sig maaske til Navnet **þrs** paa Hög-Stenen (Lilj. R—U. 1068).

2) Endog Arendt har i sin haandskrevne Optegnelse af Helsinge-Runerne de samme Tegn for **h** og **k**.

Den helsingske Skrift med de stavløse Runer er ved Indskrænkning af Runeformernes Omfang, og navnlig ved Borttagelse af Hovedstavene, fremgaaet af den Form af Runeskriften, som vi kjende fra Forsa-Ringen. Den Tendens, som allerede viser sig i sidstnævnte Skriftart, naar vi sammenligne den med den oprindeligste Form af den kortere Rækkes Skrift, er gjennemført i den stavløse Helsingeskrift. Dennes Oprindelse bevises af følgende: Den stavløse Form af **þ**-Runen er udgaaet fra den paa Forsa-Ringen og Kärnbo-Stenen forekommende Form, der har Sidestaven flad tilhøire: [1]). Af Runens Form i den stavløse Skrift og af Overensstemmelsen ved denne Rune mellem Kärnbo-Stenen og Forsa-Ringen sér man tillige, at denne særegne Form paa Forsa-Ringen ikke er fremkaldt derved, at Indskriften er indhugget med Meisel i Metal.

Den stavløse Rune for **u** , der bestaar af en krum Streg, som begynder omtrent midt imellem de to Linjer, maa være udgaaet fra , den Form af **u**-Runen som ikke har Sidestaven udgaaende fra Hovedstavens Top, men hvor den begynder ved eller lidt ovenfor Midten af Hovedstaven. Denne Form er den regelrette i den Gruppe af Runeindskrifter, hvortil den paa Forsa-Ringen hører; den findes rigtignok ogsaa andensteds. Den stavløse Runeskrifts Oprindelse oplyses fremdeles ved **b**-Runen , der er udgaaet fra Forsa-Ringens Form .

Bevisende er ogsaa den kileformede Figur af Kvisten ved de stavløse Runer for **b**;

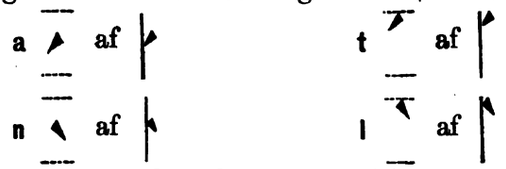

Af denne Overensstemmelse slutter jeg tillige, at de kileformede Kviste paa Forsa-Ringen ikke er fremkaldte derved, at et Stempel af denne Form var hensigtsmæssigst til Brug ved en Jærnring; jeg antager, at Kviste af væsentlig samme Form allerede forud havde været brugte paa Sten-Mindesmærker.

Forholdet mellem de stavløse Runer og Forsa-Ringens Skrift støttes ligeledes ved **s**, der har samme Form i begge Skriftarter. Og ved den stavløse Form

---

1) Blandt den længere Rækkes Runer paa Rök-Stenen forekommer en beslægtet Form , og denne ligner en Form af Runen, som findes i en norsk Rune-Calender (Worm Fasti Dan. 2den Udg. S. 92; Stephens Runic Monum. S. 867).

for r , der er udgaaet fra . Intet taler, saavidt jeg sér, imod det antagne Forhold.

Tegnet for ʀ forklarer jeg af . Den korte Stav er opløst i to Prikker. Ligesaa er blevet til . Ved k og f har Forsa-Ringen de samme Former som den almindelige Runeskrift. Den stavløse Form for f har beholdt det nederste af Hovedstaven, men kastet det øverste bort og gjort Sidestavene til en Knap paa Staven. Paa lignende Maade er blevet til eller eller .

l-Runen har gjennem alle Skriftarter bevaret sin Form uforandret.

ós-Runen synes at mangle i den stavløse Helsinge-Skrift, thi den findes ikke paa nogen af de kjendte Stene med denne Skrift. Disse bruge derimod *ár*-Runen, hvor man skulde vente *ós*-Runen brugt, om den havde været optagen i Skriften. Der skrives saaledes **lanakr** (feilagtig læst **lanasr**), ikke **lanąkr**, for det Sted, som nu heder Lönnånger.

Ogsaa en anden Grund taler for, at *ós*-Runen mangler i den stavløse Helsinge-Skrift. Det synes umiskjendeligt, at dennes Opfinder har stræbt efter, at Futharken fuldstændig skreven i Orden skulde danne en symmetrisk Række. Om *is*-Runen, der er den eneste, som har beholdt sin Stav i dens fulde Høide, gruppere de øvrige Runer sig. Hvis vi nu tælle efter med den Forudsætning, at h findes i Rækken (hvilket ikke synes tvivlsomt), men at *ós*-Runen mangler, saa finde vi, at der er 7 Runer paa hver Side af l. Denne Symmetri, der synes at maatte være tilsigtet, bliver forstyrret, hvis vi indsætte *ós*-Runen. Ligeledes viser sig en Symmetri i Stillingen af u og r paa hver Side af þ-Runen, men ogsaa denne Symmetri vilde forrykkes, naar der kom et Tegn for *ós*-Runen imellem.

Den i Runerækken fremtrædende Symmetri synes endelig at vise, at l allerede ved Indflydelse af det latinske Alphabet var blevet stillet foran m, medens det i Rök-Stenens Skrift fulgte efter m [1]). Hovedstavens fuldstændige Udeladelse ved de fleste Runer i den særlige Helsinge-Skrift er forberedet derved, at Kvisten (eller Kvistene) jævnlig er lidt adskilt fra Staven ved Runerne for a, n, t, l, b, ą paa Forsa-Ringen, og navnlig ved de der brugte Former for ʀ og s.

1) Se min Tolkning af Rök-Stenens Indskrift S. 73.

Ikke blot med Hensyn til Runeformerne er der Overensstemmelse mellem den stavløse Skrift og Forsa-Ringens.

Begyndelsen af Indskriften paa Ringen angives ved 3 rette Streger omgivne paa begge Sider af 3 Prikker over hverandre. Hermed kan sammenlignes det, at Begyndelsen af Hög-Indskriften angives ved to rette Streger. Sunnå-Stenen har ligesom Forsa-Ringen ikke Ordadskillelse, men Tegn som angive Afslutningen af et Afsnit; i andre stavløse Indskrifter anvendes Ordadskillelse, men ikke conseqvent. Forsa-Ringen har 3 Prikker over hverandre som Skilletegn; Malstad-Stenen og Hög-Stenen oftere 3 Prikker end 2, Sunnå-Stenen 2 Prikker. Overensstemmelse i Udtryk viser sig ved **faþi**.

Mindesmærkerne med de stavløse Runer, der vistnok alle er omtrent samtidige, maa være reiste efter Kristendommens Indførelse, hvilket Korset paa flere af Stenene og Udtrykket „gjorde Bro“ paa Hög-Stenen viser; men sikkert kan jeg ikke bestemme deres Alder. Jeg vover ikke at slutte meget af Formen **ak**, hvorfor Forsa-Ringen har **auk**, eller deraf, at **stin** og **stain** skifter. Mulig tør man sætte disse Mindesmærker til første Halvdel af 12te Aarhundred. Dette var allerede nedskrevet, da jeg i Arendts Papirer i det oldnordiske Museums Arkiv i Kjøbenhavn (3dje Hovedafdeling, 1ste Fascikel) fandt de stavløse Helsinge-Runer betegnede som „Runarum compendia Helsingica, seculi XII“. Ligeledes har jeg, efterat det foregaaende var nedskrevet, faaet sé et Adjunkt Thorin i Skara tilhørende Papir, paa hvilket Arendt med Blyant har skrevet øverst den sædvanlige Rune-Futhark paa 16 Tegn, derunder Forsa-Ringens Runer og derunder igjen de stavløse Helsinge-Runer. Heraf maa man slutte, at Arendt allerede har fundet, at de stavløse Helsinge-Runer er udgaaede fra de Runer, som læses paa Forsa-Ringen.

Man bør dog vistnok ikke antage, at den Mand, der har opfundet den stavløse Helsinge-Skrift, kjendte selve Forsa-Ringen. Jeg tror, han har dannet sin Skrift efter helsingske nu tabte Stenmindesmærker med samme Skrift som Forsa-Ringen, men ældre end denne. Til Støtte herfor nævner jeg, at Sunnå-Stenen har Indskriften i rette Rader ligesom Stenene fra Rök, Björkø og alle andre af samme Gruppe, og at Malstad-Stenens ligesom Kärnbo-Stenens Indskrift taler om flere Slægtled tilbage. De stavløse Former for **r** og **u** er opstaaede af Runeformer med krum Sidestav, ikke med kantet, som paa Forsa-Ringen.

Hvis Forsa-Ringen er yngre end Mindesmærkerne med den stavløse Skrift, saa har denne ikke ganske fortrængt den Skriftform, hvoraf den er opstaaet, men begge maa da have holdt sig ved Siden af hinanden, hver maaské i sine Sogne eller inden sine Ætter.

At der hos Almuen i nordre Helsingland meget længe har været bevaret Spor af en Form af Runeskriften, der staar i Forbindelse med Forsa-Ringens, synes man at turde slutte af følgende. Paa en Primstav fra Øster Tolsbo i Delsbo, der gjæmmes i högra Elementarläroverkets Samling i Hudiksvall, og som vel er fra 17de Aarhundred, findes ved Siden af ; hin Rune er da vel **b**. Over Runelinjen staar , der minder om Forsa-Ringens Form for **n**. Ogsaa andensteds nærme Kvistene paa denne Primstavs Runer sig til Kileform: . Vi finde her men ogsaa de i Runeskrift sædvanlige Former for **u** og **þ**, samt 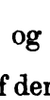 . Det er ikke Forsa-Ringens Skriftform ublandet, kun enkelte Stænk af denne. En anden Primstav i samme Samling fra „Delsbo och Wi“ har bl. a. .

Indskriftens Indhold.

Hvorom handler nu egentlig Forsa-Ringens Indskrift?

Herpaa har man, som før nævnt, givet følgende Svar:

Et tæt ved Forsa Kirke liggende Stenhus har fra gammel Tid af baaret Navnet „gillestugan“. I denne Gildestues Dør har, heder det, Ringen oprindelig siddet, og Ringens Indskrift giver Bestemmelser for Gildet. Saaledes fremstilles Sagen af en Række af Forfattere, og saaledes opfattes den endnu almindelig i og udenfor Helsingland. Men denne Fremstilling grunder sig efter min Mening paa feilagtige Formodninger.

Ringen vedkommer ikke noget Gilde.

Første Gang, da Ringen nævnes, kaldes den „Forssa Kyrkering“; den hang altsaa allerede dengang i Kirken, ikke i den formentlige Gildestue. Den Paastand, at Ringen oprindelig har siddet i en Gildestues Dør, findes først i Sven Bælters Disputats 1735. Men for det første er et Udsagn fra 1735 ikke bevisende for et Forhold, der ialfald maatte være ældre end 1624. For det andet godtgjøres Upaalideligheden af Bælters Udsagn derved, at han siger, at ogsaa Ringen i Delsbo Kirke i nordre Helsingland (Liljegren Run-Urk. 1953) oprindelig var anbragt i en Gildestues Dør; ti at denne Ring fra først af har hørt til Kirken, bevises ved dens Indskrift, hvori det heder: Kirken eier mig. For det tredje sér man af Bælters egne Ord S. 34 Anmærkn. (Antequam vero hic annulus foribus templi infigeretur, januæ ædium confraternitatis alicujus appensum fuisse, ipsa probare videtur inscriptio),

at Fortællingen om, at Forsa-Ringen oprindelig har siddet i en Gildestues Dør, ikke grunder sig paa Tradition, men er en Slutning, man har draget af Ringens Indskrift. Det samme fremgaar af Wetterstens Ord.

At Forsa-Ringen oprindelig har hørt til Kirken, hvilket den gjorde dengang, da den først nævnes, støttes derved, at man kjender flere Kirkedørs-Ringe med Runeindskrift, medens man ikke kan paavise nogen med Runer beskreven Ring, der har hørt til en Gildestue. Af Metalringe paa Kirkedøre med Runeindskrift kjender man i Sverige foruden den fra Forsa og den fra Delsbo ogsaa en fra Listad, Vester Rekarne Härad, Södermanland (Liljegren Run-Urk. 1949), der nu skal være forsvunden, og en fra Angelstad, Sunnerbo Härad, Småland (Carl Säve i Vitterhets Akademiens Månadsblad 1873, September). Ogsaa skal der have været en Ring med Runeindskrift i Kirkedøren i Norberg, Norbergs Berglag, Dalarne (Lilj. Run-Urk. 1951). Indskriften fra Björkestad, Vestmanland, hos Lilj. 1950 findes efter Dybeck (hos Säve anførte Sted) ikke paa en Ring, men paa et Dørjærn. Fra Norge kan nævnes en nu tabt Ring fra Ringsaker, Hedemarken (Lilj. Run-Urk. 1954); en Ring fra Fister Annex-Kirke, Hjælmelands Præstegjæld, Stavanger Amt, i Universitetets Oldsamling Nr. 6140 (Aarsberetning fra Foreningen til norske Fortidsm. Bevaring 1872 S. 88); samt en Ring fra Tønjum Kirke, Sogn, i Bergens Museum (Urda II, 49—51 og Pl. III Fig. 1). Derhos har Prof. Rygh gjort mig opmærksom paa, at det ringformede, med Runer beskrevne Haandtag paa en Nøgel fra et nu ødelagt Kapel i Eids Sogn, Nordfjord, i Universitetets Samling Nr. 425 (Nicolaysens Fornlevninger S. 499), meget ligner Ringen fra Fister. Begge er i Form af to forenede Orme. Nøgelens Haandtag synes fra først af at have været en Kirkedørs-Ring.

De her opregnede Ringes Indskrifter er dog ikke ensartede med Forsa-Ringens, uden for saavidt som flere af dem nævne den Kunstner, som har gjort Ringen. Kirkedørene benyttedes derhos paa flere Maader til paa dem at anbringe Gjenstande, som skulde være Almuen til Veiledning.

I Forsa-Ringens Indskrift er der efter den her foran meddelte Tolkning intet, som antyder, at den særlig skulde gjælde et Gilde.

Indskriften handler om Tiende.

Indskriften opregner Bøder, der er fastsatte for den, som ikke yder de Geistlige noget, der retmæssig tilkommer dem. Dette, som Geistligheden har Krav paa, synes at maatte være en Udredsel; derpaa tyde vel nærmest Udtrykkene **hafskaki** og **int**. Det maa være en vigtig Udredsel, ti en Mands hele Formue er forbrudt, naar han flere end tre Gange undlader at yde den fuldt ud. Udredselen ydes, som man sér, ikke efter Overenskomst mellem Præst og Sognefolk,

men er bestemt ved Lovbud. Ved denne Udredsel, hvis Art ei nøiere betegnes, og hvis Forfaldstermin ei nævnes, véd jeg ikke at tænke paa andet end paa Tienden. Efter min Formodning opregner altsaa Forsa-Ringens Indskrift de Bøder, hvormed den straffes, der ikke yder Tiende. Det siges i Indskriften, at Udredselen allerede forhen var indført ved Lov. Vi maa da vistnok tænke os, at der i Helsingland senere var indtraadt Forsømmelse med Hensyn til Betaling af Tiende, og at derfor de gamle Straffebestemmelser mod de forsømmelige blev indskjærpede. Vi kan vel ikke tvivle om, at denne Foranstaltning udgik fra en Prælat.

Der kan tænkes forskjellige Grunde til, at to Gaardeiere i Helsingland har ladet Bestemmelserne om Tiende indhugge med Runer i Ringen og derefter ladet denne ophænge paa en Kirkedør, hvor alle kunde se den, lære Bestemmelserne at kjende og stadig gjenkalde dem i sin Erindring. Naar Udredsel af Tiende betragtedes som en hellig Pligt, ja som væsentlig hørende med til den kristne Tro, saa kunde der vel være dem, der mente at udføre en from Gjærning ved at gjøre sit til, at Bestemmelserne om Tiende blev almindelig bekjendte. Men dette kan ogsaa være gjort i Almuens Interesse, hvis Geistligheden dengang har havt Magt nok til at lade de Straffe, som Lovbudet nævner, ramme de forsømmelige.

Prof. Konrad Maurer fremsætter en anden Mulighed, hvorved han tror det naturligst forklares, at to Bønder optræde som de, der har bestilt Ringen. „Da der i Sverige fandtes Privatkirker (jfr. f. Ex. Reuterdahl II, 2, S. 220 ff.), ligesaavel som Norge havde sine *hægindis-kirkjur*, forekommer den Antagelse mig rimelig, at de to paa Ringen først nævnte Mænd var Forsa-Kirkens Eiere og Patronats-Herrer; som saadanne havde de Fordel af og Opfordring til at minde hele Almuen om dens Pligter mod Præsten. Men jeg er tilbøielig til at gaa videre. Indskriften taler om en offentlig Kundgjørelse af Forpligtelsen til at udrede Afgift til Præsterne. Mod den Formodning, at derved er ment Lagmandens Foredrag, vil jeg ingenlunde gjøre nogen Indvending, da Ordene **at lupriti** afgjort henvise til et legalt Grundlag for vedkommende Forpligtelse. Men jeg er dog tilbøielig til ved Siden deraf at henvise til Analogien af de islandske *kirkjumáldagar*, om hvilke Jón Sigurðsson taler i Diplom. island. S. 466 f., og til at fremsætte den Formodning, at Ring-Indskriften kunde bero paa en lignende Grundtanke. Naar paa Island Stifteren af en Kirke havde at sørge for, at den fik en *máldagi* og at denne hvert Aar blev oplæst i Kirken, saa synes det ikke urimeligt at antage, at der ogsaa i Helsingland aarlig (?) fandt Sted et Foredrag i Kirken om alle de Forhold, der havde Interesse for Kirken og Præsten, og at Patronatsherren desuden saa sig foranlediget til ved Indskrifter at sørge for videre at indskjærpe vedkommende Forpligtelser".

Ingen af de bekjendte nordiske Love fra Middelalderen indeholder ganske de samme Bestemmelser om Tienden som de, vi læse paa Forsa-Ringen, men i flere af dem finde vi Straffe for Undladelse af Tiende-Udredsel, der i Strænghed kan sammenlignes med denne gamle Regel fra Helsingland. Saaledes i ældre Eidsivatings Kristenret (Norges gamle Love I, 386): „Den, som undlader at betale Tiende (d. e. den almindelige Tiende) 12 Maaneder, skal bøde 3 Mark; andet Aar, han undlader Betalingen, skal han bøde 6 Mark, tredje Aar 9 Mark. Da skal Biskoppens Ombudsmand stævne ham til inden femte Dag at betale; hvis han ikke da betaler, har han forbrudt Fred og Gods". Her er altsaa, ligesom i Helsinge-Optegnelsen, for anden Gangs Forsømmelse bestemt det dobbelte af det, man bøder første Gang (medens for tredje Gang dette tredobles, ikke som paa Forsa-Ringen firdobles). Og ligesom i Helsinge-Optegnelsen er efter Eidsivatings-Loven alt Gods forbrudt, naar Betalings-Undladelsen gjentages ud over tredje Gang. Ligesaa i Frostetingsloven (N. g. L. I, 137): „fjerde Aar har han forbrudt sin Fred og sit Gods". Og lignende andensteds. Vi tør maaské formode, at Tienden ogsaa i Helsingland blev udredet for et Aar ad Gangen; **at fursta laki** vil da sige d. s. s. naar Udredsel af Tienden er forsømt for et Aar.

Men selv om jeg har Ret i den her fremsatte Formodning, at Indskriften nævner Bøder for den, som undlader at betale Tiende, bliver meget i dens Indhold alligevel dunkelt. Indskriften fremstiller ikke det Forhold, hvorom den handler, klart og fuldstændig. Dens Udtryk er i høieste Grad kortfattet og i flere Henseender unøiagtigt; den underforstaar meget, som forudsættes bekjendt.

Efter Udtrykket **suaþ lirþiʀ aku** synes det ikke rimeligt, at her er Tale om Productions-Tiende overhoved, uden Hensyn til om denne skulde tilfalde de Fattige, Kirken, Biskoppen eller Præsten. Efter Udtryk som *prester a kuikkæn tyundæ allan* VGL. I Kirkiu B. 17 og *skal huer maþr hafa tiunt sina fram reida beþi lerþum mannj* (Præsten) *sin luta. oc kirchiu sen* Gutalag I, 3, 1 maa man snarere formode, at der menes den Del af Tienden, som tilkom Præsten.

Eiendommeligt er det, at den førstnævnte Del af Boden bestaar af Kvæg: første Gang skal bødes én Okse; i Gjentagelses-Tilfælde 2—4 Okser. Naar Ører nævnes i Forbindelse hermed, saa tør vi ikke antage, at **uksa tuiskilan** kun er en Værdibestemmelse. Meningen synes at være, at Oksen skal præsteres in natura. Da der, som ovenfor nævnt, i Indskriften kun synes at være tænkt paa den Del af Tienden, som tilkom Præsten, og da han i Sverige fik *qviktiund* eller Tienden af Kvægproduktionen udelt, saa tør man kanské formode, at **uksa tuiskilan** bødes for

Undladelse af at betale *qviktiund*. „En tvegild Okse“ repræsenterer aabenbart en meget større Værdi end de dermed forbundne „to Ører“; og jeg har tænkt mig, at man kunde forlige dette med den nævnte Formodning ved Henvisning til, at *qviktiund* maa have udgjort den værdifuldeste Del af Præstens Indtægt af Tienden. Men til Forklaring af det Forhold, at Betalingen dels er ansat i Kvæg, dels i Ører, bemærker Prof. Konrad Maurer følgende: „Hvis Deres Formodning er grundet (hvilket den forekommer mig at være), at Indskriften har Hensyn til Kvægtienden, saa synes det naturligst, at der i Forsømmelses-Tilfælde skjelnes mellem to Ting, nemlig Erstatningen for selve Tienden og den Bod, som skal betales, fordi Tienden ikke er rigtig udredet, og det synes da heller ikke paafaldende, at Erstatningen, eftersom den gjælder Kvægtienden, ansættes i Kvæg, derimod Boden, som ellers, i Penge. At Erstatningen sættes fast én Gang for alle og det meget høit, ikke taxeres forskjellig for hvert enkelt Tilfælde, synes mig at være fuldkommen i den ældre Rets Aand, da denne gjærne undgaar Taxationer“. Efter den ovenfor fremsatte Formodning betegner **staf** netop Beløbet som ansat fast for alle Tilfælde.

Det om Forbrydelsen brugte Udtryk **hafskaki** (**rit** o. s. v.), der egentlig betyder „afskjære skjævt“, synes at omfatte det, at man ganske undlader at betale Tiende, og en altfor ufuldstændig Betaling. **hafskaki rit** synes at betegne væsentlig det samme, som i det gammelnorske Lovsprog udtrykkes ved *eigi geri rétt allan ok fullan* eller i et svensk Diplom ved *non integraliter solvat.*

Tiendens Alder.

Naar Tienden er bleven indført i Sverige, og særlig i Helsingland, vides ikke med Sikkerhed. Hvad jeg derom i det følgende meddeler, støtter sig helt igjennem til Konrad Maurers udtømmende Afhandling „Ueber den Hauptzehnt einiger nordgermanischer Rechte“ München 1874 (Aus den Abhandl. d. k. bayer. Akademie d. W.), S. 51 ff. Adam fra Bremen forsikrer (Gesta Hammab. eccles. pont. III cap. 70, jfr. IV cap. 30), at paa hans Tid (omkring 1075) Tiende endnu ikke var brugelig i Sverige, saalidt som i Danmark og Norge. En Skrivelse af 24de Oct. 1081 fra Pave Gregor VII (trykt Dipl. Suec. I Nr. 25 S. 41—42) til et Par vestgøtske Konger (regibus Visigothorum), hvori han lykønsker dem med Kristendommens nylige Indførelse, indskjærper allerede Udredsel af Tiende (decimas dare totique regno indicare). Til samme Tid søger Kong Knud den hellige (1080—86) at indføre Tienden i Danmark. De ældste svenske Retsbøger, hvis Redaction gaar tilbage til første Halvdel af 13de Aarhundred, behandle allerede Tienden som anerkjendt lovmæssig, ja nogle af dem udtrykke sig saaledes om den, at man sér, den betragtedes som en Del af den kristne Tro. Maurer

mener derfor, at Tiende-Udredselen blev indført i Sverige mod Enden af 11te Aarhundred.

Særlig for Helsinglands Vedkommende maa fremhæves, at Kristendommen der først blev forkyndt af Steinfinn, som var udsendt af Erkebiskop Adalbert af Bremen (1045—1072). Den norske Konge Sverre fandt, efter Fremstillingen i hans Saga, paa sit Tog i Aar 1178, at Bønderne i Alfta i Helsingland var gode Kristne (Formm. sög. VIII, Kap. 26, S. 64 f.).

Tienden kan i Helsingland neppe være indført af Steinfinn, da den ialfald i senere Tid der, som overalt i Sverige, udrededes efter et andet Princip end i Tydskland. Korntienden deltes i Sverige ligesom i England i tre Dele, og Maurer har forklaret dette deraf, at engelske Missionærer med Held virkede for Kristendommen i Sverige fra Slutningen af 10de Aarhundred af. Ved den Tiende, der regelmæssig skulde ydes af Productionen, adskiltes i Sverige to Arter: Korntienden (eller, som den kaldes i Helsinge-Lagen, Agertienden), og *qviktiund*, der udelt tilfaldt Præsten: af Føl og Kalve, Lam og Kid, Grise, Gjæs, Fiske og Pelsdyr.

Ofte og længe, efterat Tienden først var paabudt i Sverige, blev der af Almuen gjort Vanskeligheder ved dens regelmæssige Udredsel. To Skrivelser fra Pave Alexander III af 10de og 11te September 1171 (Dipl. Svec. I Nr. 54 S. 81 og Nr. 55 S. 83) og et udateret Brev fra samme Pave fra 1171—1180 (Dipl. Suec. I Nr. 41 S. 62) indskjærpe Tiende-Udredselen tildels under Trusel med de strængeste Straffe. Og paa en Tid, da denne Afgift, som man af de ældste Landskabslove maa slutte, var anerkjendt som legal, paabyder Pave Gregor IX i to Skrivelser af 2den November 1220 (Dipl. Suec. I Nr. 270 og 271 S. 269—270) alle Folk i Linköpings Stift under Straf af Ban at udrede Tiende. Navnlig synes Almuen i det afsidesliggende Helsingland længe at have været stridig med Hensyn til Udredsel af de forskjellige Arter af Tiende. Af et Brev fra Pave Gregor IX af 2den November 1232 (Dipl. Suec. I Nr. 268 S. 268) sé vi, at Helsingerne da negtede at betale Pave-Tienden. Saa sent som i Slutningen af 13de Aarhundred var der langvarige Stridigheder mellem Almuen i Helsingland og Geistligheden om Udredselen og Fordelingen af Agertienden. Birger Jarl havde i Forening med Ærkebiskop Lars udfærdiget en Bestemmelse herom, men Kong Birger og Ærkebiskop Nicolaus maatte i et Brev af 13de Juli 1297 (Dipl. Suec. II Nr. 1202 S. 237) udfærdige en ny Forordning. Deri paabydes navnlig fuld Udredsel af Agertienden (*decimae praediales*), der for Fremtiden skal deles i tre lige Dele. Og endelig truer i et Brev af 4de Sept. 1297 (Dipl. Suec. II Nr. 1205 S. 239) Thorgils Knutsson

Helsingerne, som i længere Tid har undladt at betale Præsterne, hvad der tilkom dem, med Kongens Hævn, hvis de ikke fuldt ud betale[1]). Paa lignende Gjenstridighed i en tidligere Tid fra Helsinge-Almuens Side synes Forsa-Ringens Ord at hentyde.

Efter det foregaaende kan Indskriften ikke være ældre end Slutningen af 11te Aarhundred. Men det er høist usandsynligt, at den skulde være endog saa gammel, ti i Helsingland indførtes Tienden neppe saa tidlig som i de søndre Landsdele, og det antydes paa Ringen, at Bestemmelserne om de Geistliges Rettigheder forhen (**fur**) var givne i Loven. Indskriften er da ikke samtidig med Tiendens første Indførelse. Man faar af Ordene det Indtryk, at de her optegnede Straffebestemmelser er indskjærpede, efterat Almuen i længere Tid havde vist sig uvillig til at betale den ved Lov vedtagne Tiende. Indskriften er da neppe engang saa gammel som det 12te Aarhundreds første Halvdel.

Forsa-Indskriftens Sprog.

De Slutninger om Forsa-Indskriftens Alder, til hvilke Betragtningen af dens Indhold har ledet mig, støttes ved en Undersøgelse af dens sproglige Egendommeligheder.

Forsa-Indskriften har, ligesom Rök-Indskriften, ved Siden af hverandre Sprogformer, der i Folkemunde har været hørte til forskjellige Tider. Det er da de senest opkomne Sprogformer, som navnlig maa være veiledende ved Bestemmelsen af Indskriftens Tid. Som saadanne kan nævnes **sik** i Dativs Forhold[2]). I Haandskrift af ældre Vestgötalag fra Slutningen af 13de Aarhundred forekommer i Dativs Forhold *sic*, dog ogsaa *sær* (Rydqvist II, 476), men kun *mær* og *þær;* i Haandskrift af Upplandslagen fra omkring 1300 er *mær*, *þær*, *sær* fortrængte af *mik*, *þik*, *sik*. Svingarn-Stenen i Uppland (Dybeck Run-Urk. fol. No. 100), der vistnok er fra 11te Aarhundred, har Dativformen **sir**.

kilan synes at gjengive Udtalen *gillan* (for *gildan*), hvilken Assimilation jeg ellers tidligst har fundet i svensk Bogsprog fra første Halvdel af 14de Aarhundred; se foran.

uksa som Flertalsform er mindre oprindelig end *yxn*, der ofte forekommer i Middelalderens Bogsprog.

---

1) „Volumus et mandamus Quatinus obuenciones, seu pensiones, ex longa consuetudine et laudabili institucione debitas, quas presbiteris vestris parochialibus propter statuta quedam per vos et inter vos facta, ac publicata, ad tempora aliqua erogare omisistis, ad requisicionem et mandatum prepositorum vestrorum, integraliter absque difficultate et reclamacione qualibet, supplendo exhibere curetis.". — Her synes ikke blot at være Tale om Agertienden. Udtrykkene minde i flere Henseender om Forsa-Ringens **hafskaki rit furiʀ suaþ iirþiʀ aku at iiuþriti sua uas int fur auk haikat.**

2) At den oldn. reflexive Verbalendelse *sc* ikke blot har Betydning af *sik*, men ogsaa af *sér*, er et væsentlig forskjelligt Forhold.

aku, udtalt *águ*, er traadt istedenfor en ældre Form med *ai* i første Stavelse, som i Gutalags *aigu* og i Kärnbo-Stenens **aiku**.

De nævnte Former, navnlig **sik** og **kilan**, synes at gjøre det utilraadeligt at sætte Forsa-Ringens Tilblivelse længer tilbage end til Slutningen af 12te Aarhundred. Andre mindre oprindelige Sprogformer paa Forsa-Ringen har for Tidsbestemmelsen liden Betydning, da de samme eller ensartede Former forekomme paa ældre Runestene. Saaledes **ufakʀ** med **a** i anden Stavelse; **anunr**, ikke **anuntʀ** eller **anuntr**; **irþir** med **i**, udtalt *e*, i første Stavelse; **kirþu** med **i**, udtalt *e*; **þita**, ikke **þatsi**.

I Modsætning til de foran nævnte sproglige Eiendommeligheder, der henvise til sen Tid, staa andre Former og Udtryk, der har et saa gammeldags Præg, at de ikke synes at kunne have været hørte i det levende Almuesprog samtidig med hine. Disse gammeldags Eiendommeligheder maa her være anvendte, fordi Vibjørn ligesom den Mand, der forfattede Indskriften paa Rök-Stenen, lagde Vind paa at efterligne det Sprog, der var brugt i de ældre Runemindesmærker, hvis Skrift han gjengav. En lignende Sprogblanding findes ofte i sene Diplomer: ved Siden af Sprogformer, der tilhøre Optegnelsestiden, staa her, navnlig i Udtryk og Formler, der hyppig forekomme i Diplomer, Former fra en længst forsvunden Tid.

Forsa-Ringens Udtryk **faþi** og **suaþ** gjenfindes saaledes paa Rök-Stenen, hvis Skrift er nær beslægtet. At Formen **uas** for „var", der ogsaa findes paa Malstad-Stenen og paa Hudiksvall-Stenen i Helsingland, skulde have været hørt i det levende Sprog paa den Tid, da man brugte **sik** i Dativs Forhold, kan ikke vel antages, saameget mindre, som **uaʀ** f. Ex. forekommer paa flere Stene i Södermanland, der nævne Ingvars Tog (Lilj. Run-Urk. 913, 969, 973)[1]).

Fra ældre Mindesmærker maa fremdeles være bevaret Skrivemaaden **tuą** og **ą** med **ą** som Betegnelse for nasalt *a*; **ą** som Form for Præpositionen findes bl. a. ogsaa paa Rök-Stenen. **auk**, ligesaa paa Rök-Stenen. Sandsynlig fremdeles Brugen af **þaʀ** med stærk demonstrativ Betydning (paa denne Gjenstand). Den besynderlige Form **tuis** i **tuiskilan** tør maaské snarere være bibeholdt fra gamle Lovformler, ti Ordets Betydning gjør det mindre sandsynligt, at Runeristeren kjendte det fra ældre Indskrifter.

Endelig kan muligens **if**, udtalt *ef*, der ellers aldrig forekommer i Svensk, forklares som en fra ældre Sprog-Mindesmærker bibeholdt Form, der engang har været almindelig i hele Sverige.

---

1) Andre Stene, paa hvilke Ingvars Tog nævnes, har **uas**.

Ved Ordformen **if** synes dog ogsaa en anden Opfatning mulig. Man kan deri sé en Dialektegenhed, hvori Helsingemaalet har stemt overens med Norsk, men derimod afveget fra det ellers kjendte svenske Sprog. I samme Lys kunde ogsaa nogle andre paa Forsa-Ringen forekommende Ord sees. **furiR** har her, som jeg har søgt at vise, Betydningen: tværtimod, med Krænkelse af; saa findes Ordet ofte brugt i Norsk, men ellers ikke, saavidt jeg véd, i Svensk. **tuiskilan** synes at være en Sideform til *tvígildr*, der i Norge, men ikke i Sverige, findes brugt om en Okse. **iiuþriti** synes at være samme Ord som *lýritr*, der er vel kjendt i det norske Lovsprog, om end i en noget forskjellig Anvendelse, men ikke forekommer i Svensk. Fremdeles har jeg ved **alt alku i uarR** og ved **int** søgt at begrunde særlig Overensstemmelse med norsk Sprogbrug. Endelig kan nævnes en ikke sproglig Lighed: at den, der udover tredje Gang undlader at udrede Tiende, efter den paa Forsa-Ringen optegnede Bestemmelse ligesom efter norske Lovbestemmelser har forbrudt alt Gods. Men de nævnte Enkeltheder lade sig ikke bruge som bindende Beviser for særlig Overensstemmelse med Hensyn til Sprog (og Rets-Sædvaner) mellem Helsingsk i den tidlige Middelalder og Norsk. Vi har dertil et altfor indskrænket Kjendskab til Svensk overhoved i Oldtiden og den ældste kristelige Tid. Jeg minder om, at Rök-Stenen har mange ellers ikke i Svensk paaviste Ord, der gjenfindes i Norsk og Islandsk, og der kan man ikke tænke paa særlig Dialekt-Overensstemmelse med Norsk. Jeg har dog troet, at Muligheden af den nævnte Opfatning burde fremhæves, da den kan støttes ved Betragtningen af andre Forhold. Jessen bemærker saaledes i Norsk historisk Tidsskrift III S. 51 f.: „Dialecterne, om ikke i det Hele, saa i det Meste af Norrland, og i Dalarne, samt idetmindste tildeels de „svenske“ Dialecter i Finland, udgjøre, mener jeg, en særegen norvagiserende Afdeling“. Dette har jeg for Helsingemaalets Vedkommende fundet bestyrket ved Gjennemgaaelsen af det derfra optegnede Ordforraad.

Overensstemmelser med norsk Sprog.

Hertil skal jeg føie, at Helsinge-Lagen har mange Udtryk, som ikke findes i de andre gamle svenske Landskabslove, men derimod i Norsk og Islandsk. Saaledes:

Ord i Helsinge-Lagen.

afrapa lass, Læs af Tiggere og Krøblinger. I lignende Forbindelse bruges *afhrapi* i Graagaas.

afrøkias, forsømmes; oldn. *afrækja* og *afrækjaz*, forsømme.

aganga, uretmæssig Brug af Andenmands Jord; oldn. *áganga*, Forurettelse, medens Ordet i Östgötal. betyder: Gang henimod nogen.

akurtiund; i Eiðsiv. *akrtiund*. Derimod i andre svenske Love *korntiund*, i Gutalag *sepatiund*.

forseaman, Forstander; oldn. *forsjámaðr*, Mand som har at drage Omsorg for noget. I VGL. forekommer *forsea* med Betydning: Klogskab. Paa Bornholm betyder *Forsyn*, n. Værge (for en Myndling).

fultiþa, kommen til moden Alder; oldn. *fullтiða*.

habændæ (Accus.), Hilde om et Dyrs Fødder; jfr. isl. *hábenda*, constringere nervos poplitis, ut oves, usu pedis fere amisso, aufugere nequeant (Björn Haldorsson). Nu bruges i Helsingland *håbann* i en ganske anden Betydning „det band, som fästar åran vid årtullen" og af en anden Oprindelse.

hembuþ, Tilsigelse til en Mand hjemme i hans Gaard, naar hans Dyr har gjort Skade paa Andenmands Eiendom; netop om samme specielle Forhold bruges *heimboð* i Gulaþ. Kap. 82, 84. (I Magnus Erikssons Landslov er *hembudh* Tilbud til nogen hjemme i hans Gaard).

hemstæmpning, Tilsigelse hjemme hos en anden; i Gul. *heimstefna*.

hærbuþ, Befaling til at træde under Vaaben og forsvare Landet; oldn. *herboð* i Frost., Gul. og i Sagasproget.

hæþsla, Forhaanelse; jfr. oldn. *hæða* haane.

lifvakn, Forsvarsvaaben; oldn. *hlífðarvápn*.

lændastaþer. Betydningen i Hels. er uvis. Hvis det betyder Landingsplads for Baade, kan jævnføres oldn. *lendistöð*.

mangæld, Mandebod; oldn. *manngjöld*.

minnunga (—*inga*) *mæn*, gamle Mænd som mindes hvad der har hændt for lang Tid siden og derom kan afgive Vidnesbyrd; i samme Betydning *minningar maþr* Dipl. Norv. IV Nr. 116. Dog ogsaa i Magnus Erikssons Stadslag *minningis* (*minnigis*) *mæn*.

samdyghnis, inden samme Halvdøgn; oldn. *samdægnis*.

taluman, Mand som udregner Slægtskab; i samme specielle Anvendelse *talumaðr* i Borgarþ. Prof. Konrad Maurer sammenligner derhos isl. *réttr teljandi* Grágás Finsens Udg. § 25 S. 48; § 35 S. 62.

tungarþer, indhegnet Gaardsplads; i samme Betydning kan oldn. *túngarðr* bruges. *tún* er i Svensk ikke i almindelig Brug udenfor Gotland.

þingviti, Bøder for at udeblive fra et Ting, hvortil man er stævnet; i samme Betydning i Gulaþ.

væzla, Underhold som skyldes Kongens Ombudsmand paa hans Reiser gjennem Landet; i samme Betydning oldn. *veizla*. Derimod i Gutalag *vaizlur ol*, Gjæstebud.

væzlufal, Undladelse af at give *væzla;* oldn. *veizlufall*.

Ved enkelte af de her nævnte Ord tør man holde Overensstemmelsen med Norsk for betydningsløs, da vedkommende Ord sandsynlig ogsaa har været brugte

andensteds i Norden. Men af den givne Sammenstilling vil det vistnok være klart, at Helsinge-Lagen, om den end i Ordformer oftest har rettet sig efter det i Middelalderen almindelige svenske „Cancellisprog", dog for største Delen har optaget sit Forraad af Retsudtryk fra Landskabets Maal; og disse Retsudtryk vise en tydelig Tilnærmelse til Norsk.

Dette Forhold til Norsk maa i sin Oprindelse gaa langt tilbage; men ved senere Forbindelser synes flere Overensstemmelser at være komne til. Professor Konrad Maurer formoder med Grund, at Ordet *lýritr* allerede havde denne afslebne Form og at man allerede havde tabt Bevidstheden om dets oprindelige Betydning, før den islandske Ret skjød ud som en Gren fra den norske, altsaa før Begyndelsen af 10de Aarhundred; men da den oprindelige Form og Anvendelse træder tydelig frem ved Forsa-Ringens **at iiuþriti**, saa maa Forbindelsen med Norsk her gaa endnu længer tilbage. Derimod maa, paa Grund af selve Begrebet, Overensstemmelsen mellem Helsinge-Lagens *akurtiund* og Eidsivatings-Lovens *akrtiund* grunde sig paa senere historiske Forhold, hvis den ikke er tilfældig.

Endelig maa i denne Forbindelse nævnes, at Adjunkt Karl Rygh efter min Anmodning velvillig har meddelt mig den Iagttagelse, at Stedsnavnene i Helsingland og andre Landskaber i det svenske Norrland i flere Henseender vise Overensstemmelse med Stedsnavnene i Norge og særlig i det Trondhjemske, medens de afvige fra Stedsnavnene i det sydlige Sverige.

Indskriftens Alder.

Naar jeg skal søge af Forsa-Indskriftens Skrift og Sprog at uddrage et Resultat med Hensyn til dens Alder, saa tror jeg at burde henføre den til tolvte Aarhundred, og snarest til dettes anden Halvdel. Senere vover jeg ikke at sætte den: ti i trettende Aarhundred vilde Bevarelsen af en saa fyldig Tradition af Oldtidens Skrift og Sprog som den her umiskjendelige være meget paafaldende. Man maatte da vente Paavirkning af den sædvanlige Form af Runeskriften og en stærkere Indblanding af senere Retskrivning og yngre Sprog.

De Mindesmærker i sydligere Landskaber, der vise væsentlig samme Skriftform som Forsa-Ringen, er vistnok meget, ja tildels vel over hundred Aar, ældre end denne. I det afsidesliggende Helsingland maa man længer have holdt fast ved det gamle.

Ringens Form.

Betragtningen af Ringens Form og Ornamenter synes ikke at give noget væsentligt Bidrag til Bestemmelsen af dens Alder. Docent Jul. Lange i Kjøbenhavn, hvem jeg har raadspurgt herom, har velvillig meddelt mig følgende Bemærkninger:

„Kunststilen stempler neppe denne Ring som uomtvistelig christelig. Men da den ganske sikkert heller ikke stempler den som hedensk, er der jo fra denne Side ingen Grund til at antage, at en Jærnring i en Kirkedør skulde hidrøre fra en langt fjærnere Tid.

Jeg tror ikke, at Ringens „Trekløver" — hvis man med Rette tør kalde Formen saaledes — kan siges at tyde paa nogen christelig Oprindelse; det synes, i Henhold til de paalideligste Specialforskninger, ikke rimeligt, at der i denne Form skjuler sig en Hentydning til Korset. Det er sikkert, at der findes nær beslægtede Former fra den yngre Jærnalder.

Jeg har fundet ganske den samme Form indblandet mellem andre Ornamenter paa en saadan Maade, at al Tanke om Symbolik udelukkes, paa Afbildninger af en Trækirkedør i La-Voulte-Chilhac (Haute Loire) i Frankrig (se Gailhabaud: L'architecture et les arts qui en dependent II), som hidrører fra det 11te Aarh., og i hvis Ornamenter baade Gailhabaud og Viollet-le-Duc (Dict. de l'architecture VI, 365) paavise en sikker Indflydelse fra orientalsk arabisk Kunst. Dermed er dog ikke sagt, at denne Detail nødvendig altid maa være arabisk; af sydlandsk Oprindelse er den sikkert".

De ældste Lovoptegnelser.

Det tør ikke antages, at man paa den Tid, da Jærnringen i Forsa blev smedet og Runerne indslaaede i dens Sider, altsaa vel i 12te Aarhundred, havde codificeret Lov paa Pergament i Helsingland, under hvilken Benævnelse man i den ældste Tid sammenfattede hele Kystlandet nord for Emorden, saalangt som Svear havde bygget. I de fleste svenske Lagsagor er de første Spor til Affattelse af Lovbøger fra anden Halvdel af 13de Aarhundred. Første Lovoptegnelse, der antydes, er en vestgötsk under Lagmanden Eskil 1215—1227[1]).

Helsinge-Lagen tilhører i sin nu kjendte Form Tiden efter 1320; af den er et eneste Haandskrift, fra Midten af 14de Aarhundred, bevaret. Men Sætningen **suaþ lirþiR aku at liuþriti sua uas int fur auk haikat** viser os, at Geistligheden allerede

---

1) Tengberg: Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige, S. 56 f.

dengang, da Ringen blev smedet, havde faaet en afgjørende Indflydelse paa den nationale Ret; at Kirkeretten allerede dengang blev betragtet som en integrerende Del af den almindelige Lov, ligesom den danner første Balk af de bevarede Landskabslove.

I den ældste Tid blev Loven i fast Form væsentlig baaren af den mundtlige Tradition fra Slægt til Slægt. Denne Tradition havde sin hjemlede Støtte i Lagmanden. Han skulde aarlig fremsige (*telja*, *segja*) Loven for Folket. At der i Forsa-Indskriften ved Udtrykket **int** hentydes til den offentlige Fremsigelse af Loven, synes muligt men ikke sikkert.

Før den Kunst at skrive latinske Bogstaver med Blæk paa Pergament ved Kristendommens Indførelse blev kjendt, var Loven i sin Helhed visselig ikke optegnet. Men at allerede i hedensk Tid kortere Retsoptegnelser med Runer har fundet Sted, er forlængst formodet, og den her omhandlede Indskrift giver denne Formodning en stærk Støtte, medens dens Udtryksmaade røber, at man dengang endnu var uøvet i sammenhængende skriftlig Fremstilling. Naar de to Bønder i Helsingland har ladet optegne Lovbestemmelser med Runer og har ladet denne Optegnelse hænge i en hellig, af den hele Almue jævnlig besøgt Bygning, saa har vi deri vistnok ikke at sé et nyt Paafund, men ialfald for en Del Tilslutning til en gammel Skik, der havde sin Oprindelse i Hedendommen, selv om Ringene i Kirkedørene ikke, efter hvad flere Oldgranskere har formodet, skulde staa i historisk Sammenhæng med Ringene i de hedenske Hovs Døre[1]).

Ogsaa flere andre Rune-Mindesmærker give Meddelelser af retslig Art, saaledes om Adkomstret til fast Eiendom, om udredet Betaling for Kirkevei, om Grænseskjel. Jfr. Liljegren Run-Lära S. 173—176.

Netop derved har Forsa-Indskriften en stor Interesse, at den, utydelig og unøiagtig i Udtryk som den er, efter al Sandsynlighed giver os den ældste i Original bevarede nordiske Optegnelse af Lovbud.

---

1) Se Heimskringla, Ól. s. Tryggv. Kap. 65.

TILLÆG.

Om Oprindelsen af det norsk-islandske Ord *lýritr*.

Det paa Forsa-Ringen forekommende Udtryk **at liuþriti**, der maa tænkes udtalt *at liuðrétte* (*at l-i*) eller kanské snarere *at lýðrétte*, giver os efter min Mening Nøglen til Forklaringen af det vigtige norsk-islandske Retsord *lýritr*, om hvis oprindelige Betydning saamange vistnok uholdbare Gisninger har været fremsatte[1]).

Ordet *lýritr* er opstaaet af *lýðréttr*. Det har da oprindelig samme Betydning som **liuþritr** paa Forsa-Ringen: en hos Landets Befolkning (*lýðr*) overhoved gjældende Ret; almindelig anerkjendt, lovmæssig Ret. Det er synonymt med *lög*, Lov, og forekommer som saadant i flere Udtryk i de gamle norske Love. En af en Klager i Vidners Overvær til en Indstævnt fremsat Opfordring til at rette for sig eller udlevere en paakrævet Gjenstand kaldes *kvöð*. Skal nu denne Opfordrings fulde formelle Lovrigtighed udtrykkes, saa kaldes den *laga kvöð ok lýritar* Frost. X, 6. Se Hertzberg Grundtrækkene i den ældste norske Proces S. 17. Et lovformeligt Kjøb betegnes som *laga kaup ok lýritar* Gul. Kap. 57, Bjark. Kap. 154 (hvor Haandskriftet feilagtig har *lýrit*). Dette Udtryk forekommer ogsaa i en Optegnelse af den islandske Graagaas: *kaupa land laga kaupi ok lýritar* ed. AM. II, 213 (hvor det oversættes: emere emtione legali et justa). I de nævnte Udtryk er de copulerede Ord *lög ok lýritr*, som tilsammen danne Allitteration, to hinanden udfyldende Betegnelser for det samme, ligesom en saadan Copulation af synonyme Ord ofte forekommer i Lovsproget, f. Ex. *lög ok landsréttr*, *njóta vátta ok vitna sinna*. Ved *ok lýritar* lægges ikke noget væsentligt til, hvorfor man senere, da Ordet var blevet forældet, udelod dette Tillæg; medens Bjark. Kap. 154 har *kaupa saman laga kaupi ok lýritar*, har Frost. paa det tilsvarende Sted V, 42 *kaupa saman at lögum* (Hertzberg S. 250 Anmærkning).

---

1) Ordet er med Omhu behandlet af Hertzberg i hans Skrift om den ældste norske Proces (Christiania 1874), og hans Udvikling har været mig til Nytte, uagtet jeg kommer til et forskjelligt Resultat.

Af Betydningen „almindelig anerkjendt Ret“, „fuld lovmæssig Ret“ har Ordets Anvendelse paa Island naturlig udviklet sig. Det betegner der fuld Eiendomsret til Jord, og det Forbud, som Eieren i Kraft af denne kan nedlægge mod andres Benyttelse af Jorden; saaledes *hafa eignar-lýrit fyrir landi* Grágás ed. AM. II, 204, Finsens Udg. II, 220 = *hafa lyrito fyrir lande* Finsens Udg. II, 76. Derhos betegner Ordet paa Island Godens „lovmæssige Ret“, det vil sige det Forbud, det Veto, som tilkommer Goden i Kraft af hans Stilling[1]).

Det her omhandlede Ord møder os fremdeles i den i de gamle norske Love almindelige, men for særlig islandsk Ret fremmede Forbindelse *lýritar-eiðr*, der betegner Ed (Benegtelses-Ed), som den sigtede aflægger selv tredje. Denne Ed synes ved Udtrykket *lýritar-eiðr* at betegnes som en i udmærket Forstand „lovmæssig Ed“. Da *lýritr* efter Ordets Oprindelse er synonymt med *landsréttr*, kan man sammenligne det i en gammelfrisisk Lov (hos Richthofen) forekommende Udtryk: *so schillet hia se sikria mit riuchta landriucht*, saa skal de rense sig med det, som Landets Ret bestemmer[2]).

Om den nævnte Ed og dens Betegnelse har Professor Konrad Maurer meddelt mig følgende Bemærkninger:

„*lýritar-eiðr* er en paa bestemt Maade ordnet Tremands-Ed. Opfatter man den som „juramentum legitimum“, saa maa derved forudsættes, at den er bleven betragtet som Normal-Ed. Men nu anvendes paa den anden Side Udtrykket *lögeiðr* eller *laga-eiðr* som Betegnelse for en Tolvmands-Ed. Herefter synes ogsaa den sidstnævnte at have været betragtet som Normal-Ed, og det vil da være nødvendigt at skjelne mellem de Felter, indenfor hvilke den ene eller den anden Ed var den normale. Nu har allerede Ebbe Hertzberg rigtig bemærket, at *lýritar-eiðr* er Normal-Eden i *skiladómr*, og da maa Toldmands-Eden have været den normale for Stats-Domstolene, altsaa for det, som man paa Island, og sikkerlig ogsaa tidligere i Norge, betegnede som *þingadómr*. Men Privatdomstolenes (*skiladóma*) Competence faldt sammen med Privatrettens Omraade, Statsdomstolenes (*þingadóma*) med Strafferettens; den ene Ed var altsaa normal i Civilsager, den anden i criminelle Sager. Ikke sjælden stilles *lög* og *landsréttr* i Kilderne lige overfor hinanden, og det forekommer mig muligt, at Udtrykket *réttr* oprindelig betegnede Privatretten, Udtrykket *lög* den

1) Betydnings-Udviklingen er ensartet med den, der viser sig ved *syn*, Benegtelse, der svarer til Ord i andre germanske Sprog, som betyde Sandhed, Ret.

2) Efter Prof. Maurers Udvikling opgiver jeg nu et andet Indfald, hvorefter *lýritar-eiðr* egentlig skulde betegne Ed, hvorved man sværger, at man har lovmæssig Ret, fuld Eiendomsret for sig, hvilket jeg tænkte mig begrundet derved, at Anvendelsen af *lýritar-eiðr*, efter Hertzberg (Den ældste norske Proces S. 251), navnlig ved Søgsmaal om Penge og Gods viser sig at være fast fra gammel Tid af.

offentlige Ret, Strafferetten medregnet, især da Udtrykket *lög* tillige betegner den Tingforening, i hvis Forsamling den offentlige Ret sættes og haandhæves. Men *lýðréttr* er kun et forældet Udtryk for det samme som *landsréttr*, idet den personlige Enhed Folket lidt efter lidt er bleven trængt i Baggrunden af den territoriale Enhed Landet. Altsaa skulde *lýritar-eiðr* oprindelig være den for „Landsrettens" (*landsréttar*) Omraade, *lögeiðr* den for „Landslovens" (*laga*) normale Ed. — I vore Retskilder finde vi rigtignok ikke længer disse Modsætninger gjennemførte i den forudsatte oprindelige Skarphed, da Staten har grebet meget over paa Privatrettens Omraade. Netop derfor er en Bevisførelse til Gunst for min Hypothese meget vanskelig, maaske umulig; jeg vil da kun fremsætte den som en Formodning, der mulig kunde fortjene nærmere Prøvelse.

Oprindelsen af Ordet *lýritr* tilhører, som allerede den afslebne Form viser, et forlængst tilbagelagt Trin af Rets-Terminologien. Kun i nogle enkelte Formler er det bevaret ind i vore skriftlige Kilders Tid; Ordet synes mig at være ligesom en Forstening fra Fortiden. Naar jeg betænker, at den afslebne Form tilhører den islandske Ret ligesaavel som den norske, saa vækkes den Formodning hos mig, at Tiden for Ordets mere levende Brug ligger bagenfor den Tid, i hvilken den islandske Ret skjød ud som en Gren fra den norske, altsaa bagenfor Begyndelsen af 10de Aarhundred".

Endelig kaldes i Magnus Lagabøters Landslov (6, 3) de to (efter andre Optegnelser, tre) Bistene, der skulde sættes omkring den egentlige Grænsesten, *lýritar* eller *lýritarsteinar*. Dette Navn viser vistnok en symboliserende Opfatning af Bistenene som Edshjælpere ved Siden af Hovedsværgeren, ligesom Bistenene (Dipl. Norv. VI Nr. 729) kaldtes *váttar* og endnu kaldes Vidner eller Vidnestene. Men ogsaa her synes Bevidstheden om Ordets egentlige Betydning at være bevaret: *lýritar* er de, der aflægge et fuldt lovmæssigt Vidnesbyrd.

Efterat jeg saaledes har søgt at forklare Betydnings-Udviklingen; skal jeg nærmere undersøge Ordets Form. Overgangen fra *lýðréttr* til *lýritr* lader sig i enhver Henseende støtte. Ordets Skrivemaade i Haandskrifter af Grágás og Forbindelsen af de allitterende Ord *laga* og *lýritar* viser, som Vigfusson har bemærket, at *lýritr* aldrig har havt *hl* i Fremlyden. At *ð*, som i *lýðréttr* sluttede første Sammensætningsled, er blevet trængt ud foran *r* i *lýritr*, har Analogi i mange Ordformer fra gammel Tid. Saaledes *Hrœrekr* for *Hrœðríkr* = oldeng. *Hréðríc; Frirekr* (eller *Frírekr?*) i Heimskringla = *Friðrekr; Þjóðreks* i Stavelserim med *stórar* i Hávarðar saga Ísfirðings og altsaa udtalt *Þjóreks;* ᚦiaurikR, Folkekonge, for *þjóðríkr* paa Rök-Stenen i Östergötland; *hvárir* for *hvaðrir* o. s. v., se min Tolkning af Rök-Stenens Indskrift S. 41.

Som sammensat Ord har *lýðréttr* havt stærk Tone paa begge Stavelser, men efterat *ð* var udtrængt og Ordets Anvendelse for en Del var bleven en anden end den oprindelige, tabte man lidt efter lidt Bevidstheden om de to Led, hvoraf Ordet bestod. Dette førte til, at det som usammensat Ord fik stærk Tone alene paa første Stavelse. I anden Stavelse, der kun havde Bitone, maatte Lydstoffet uvilkaarlig svækkes, og det lange *é* gik da over til kort *e* og videre til kort *i*. Ligesom *lýretr* (Grágás, Finsens Udg. II, 106, 108), *lýritr* er opstaaet af *lýréttr*, *lýðréttr*, saaledes *eyvit* af *eyvétt* = oldeng. *áwiht* (se mine Bemærkninger hos Nygaard, Eddasprogets Syntax, II S. 58 f.); *Egðir* af *Eggþér* (se min Udgave af Sæmundar Edda S. 380); *Hamðir* af *Hamþér;* o. s. v. Naar anden Stavelse har tabt den stærke Tone, er det naturligt, at ligeledes *tt* lettes eller forenkles til *t: lýritr* forholder sig ogsaa i denne Henseende til *réttr*, oldeng. *riht*, aldeles som *eyvit* forholder sig til oldeng. *áwiht;* medens *sinn* har Intetkjønsformen *sitt*, *sitt*, svarer til *gefinn* derimod *gefit* med enkelt *t*, fordi Stavelsen er ubetonet. Med ett *t* skrives Ordet i det sandsynlig ældste bevarede nordiske Lovhaandskrift, nemlig i et Brudstykke af Grágás fra 12te Aarhundred cod. A. M. 315 D fol. i Finsens Udgave II, 220 (*lyrit*); 225 (*lyrite*); ligesaa i Konungsbók af Grágás, i Gulaþ. 57 og andensteds. Skrivemaaden med *tt* (*lyrittr, lyrittar*) findes mest i yngre Haandskrifter; *lyrettar stæinar* Nyere Landsl. 6, 3 i et Haandskrift, indeholdende bl. a. Eidsivatings Lov, der skal være fra 1ste Halvdel af 14de Aarhundred. I et Brudstykke af Gulaþingslög, der skal være fra anden Halvdel af 12te Aarhundred (Norg. gl. Love I, 115), er skrevet med *ct* for *tt: lyrictar;* denne Form har Analogi deri, at man nu i Namdalen udtaler *okta* = oldn. *ótta*. Ligeledes kan Formerne *liriftar* (Genitiv) Eiðsiv. 2, 3, *lyriftar*, *liriptar* Nyere Landsl. 6, 3 (i Haandskrifter, der er skrevne i 14de Aarhundred og vedkomme Borgarþing eller Eiðsivaþing) sammenlignes med Udtalen *ofta* = oldn. *ótta* nu i Inderøen. Flere senere norske Haandskrifter skrive i første Stavelse *i;* dette er fremkommet ved Assimilation ligesom i *imiss* = *ýmiss*, *firir* = *fyrir*, *ifir* = *yfir* o. fl.

lýritr er, som Vigfusson opfører det, Hankjønsord; dette sees af talrige Steder i Grágás. Deraf er afledet Intetkjønsordet *lýriti*, der optræder paa Island i 13de Aarhundred med samme Betydning som Stammeordet. Saaledes har Konungsbók af Grágás Finsens Udg. § 58, I, 103 L. 14: *hann tecr lyritit af goðanom*, men L. 6: *annarr maðr take lyritinn af goðanom*, L. 18: *ef sa maðr tecr lyritinn;* L. 21: *Nu vill goði eigi selia lyritit*, men L. 28: *hann mundi selia lyritinn.* Staðarhólsbók har oftere *lyriti*, hvor Konungsbók har Hankjønsformen, f. Ex. ed. A. M. II, 226 L. 10, jfr. Finsens

Udg. § 198 Slutn., II, 108 L. 4 [1]). Sjælden er en Intetkjønsform *lýrit*, der synes at kunne sammenlignes med det sjældne *eng* neutr., ved Siden af *engi* neutr. og *eng* fem., og med nyisl. *fiðr* for *fiðri:* Grágás Finsens Udg. § 59, I, 104 nederst: *goða lyrit er komit fyrir söc þá;* § 58, S. 102 L. 12: *ef eigi kemr lyrit fyrir þa söc;* S. 103 L. 17: *gögn öll fram at fera þav er lyrit á fyrir at coma;* derimod f. Ex. § 59, S. 105 L. 13: *sacir þær allar er lyritr kemr fyrir.* Ingensteds har jeg fundet Bevis for, at Ordet, som Fritzner antager, kan bruges som Hunkjønsord. *lýriti* er afledet af *lýritr*, ligesom *fullrétti*, *hálfrétti* o. s. v. af *réttr*. *lýritr* danner regelret Genitiven *lýritar*, ligesom *réttr* danner *réttar*. Ligesom *réttr* danner Accus. pl. *réttu*, saaledes forekommer i Grágás Finsens Udg. § 172, II, 76: *hafi lyrito* (ed. A. M. II, 204 *hefir eignarlyrit*), *lyrito hafe* (ed. A. M. *lyrit hafi*); § 175, II, 83: *alyrito* (ed. A. M. II, 222 *a eignar lyrit*). Ellers forekommer Ordet ikke i Flertal, ti norsk *lýritar* Nyere Landslov 6, 3 er vistnok ikke Flertal af *lýritr*, men af et afledet Hankjønsord *lýriti*, der kun har været brugt med Betydningen Vidnesten.

Det her omhandlede sammensatte Ord norsk-islandsk *lýritr*, Forsa-Ringens **liuþritr** gjenfindes i oldengelsk *leôdriht* (i Digtet Andreas 679), som Grein oversætter ved „jus publicum". Et nærbeslægtet Udtryk forekommer i gammelfrisisk Lov: *liôda londriucht* d. e. jus vulgi et omnium Frisonum. Og ligesom det allittererende Udtryk *laga ok lýritar* forekommer i det gammelnorske Lovsprog, saaledes sammenstiller en oldengelsk Lov (Schmid Gesetze der Angelsachsen, Anh. V, 1) *leôd and lagu*, Folk og Ret.

---

1) Grágás ed. A.M. I, 112 har: *goþa lyriti er cominn fyrir söc þa*, men det er efter Finsen kun Trykfeil for *lyritr*.

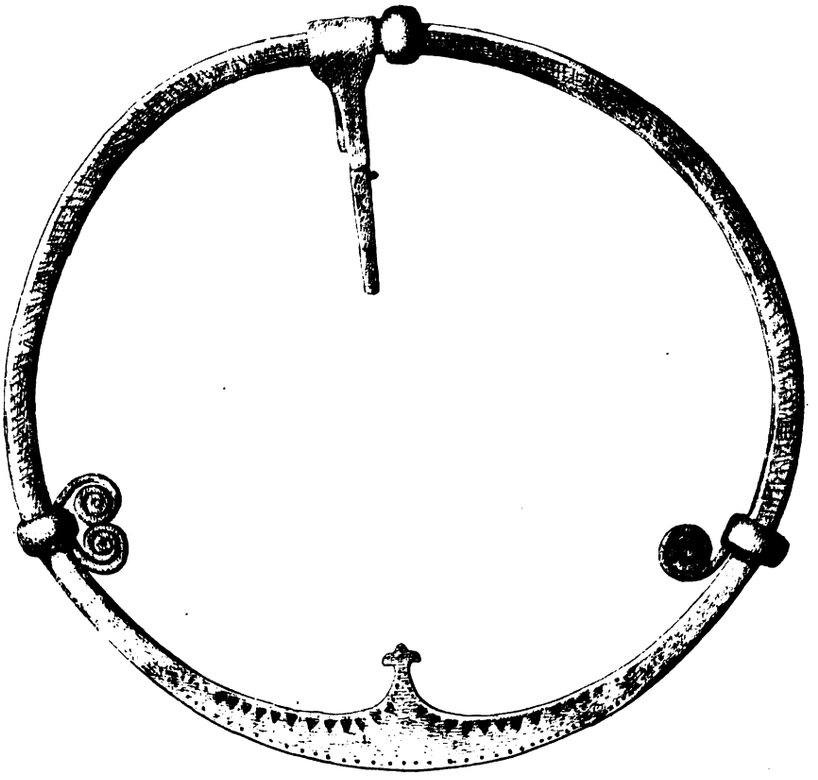

ᚠᚢᚦᚨᚱᚲᚷᚹᚺᚾᛁᛃᛇᛈᛉᛊᛏᛒᛖᛗᛚᛜᛞᛟ

BUGGE, OM FORSA-RINGEN.

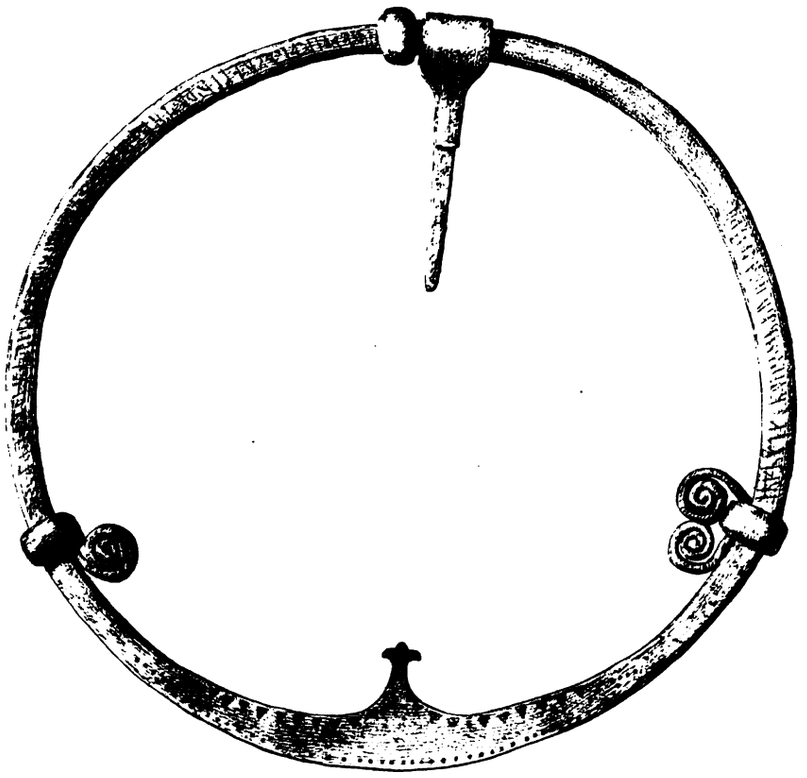

ᚠᚢᚦᚨᚱᚲᚷᚹᚺᚾᛁᛃᛇᛈᛉᛊᛏᛒᛖᛗᛚᛜᛞᛟ

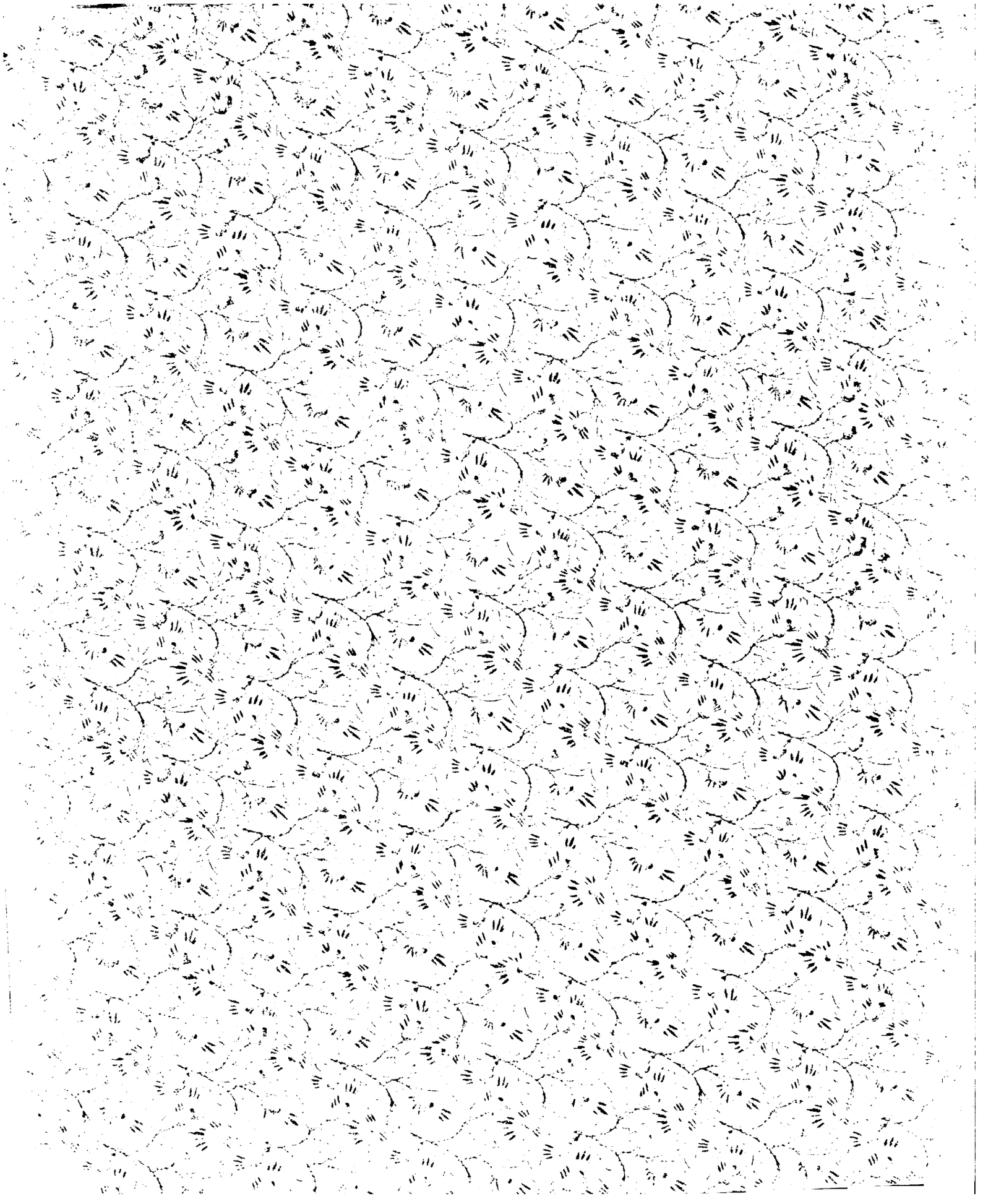

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03000 2052

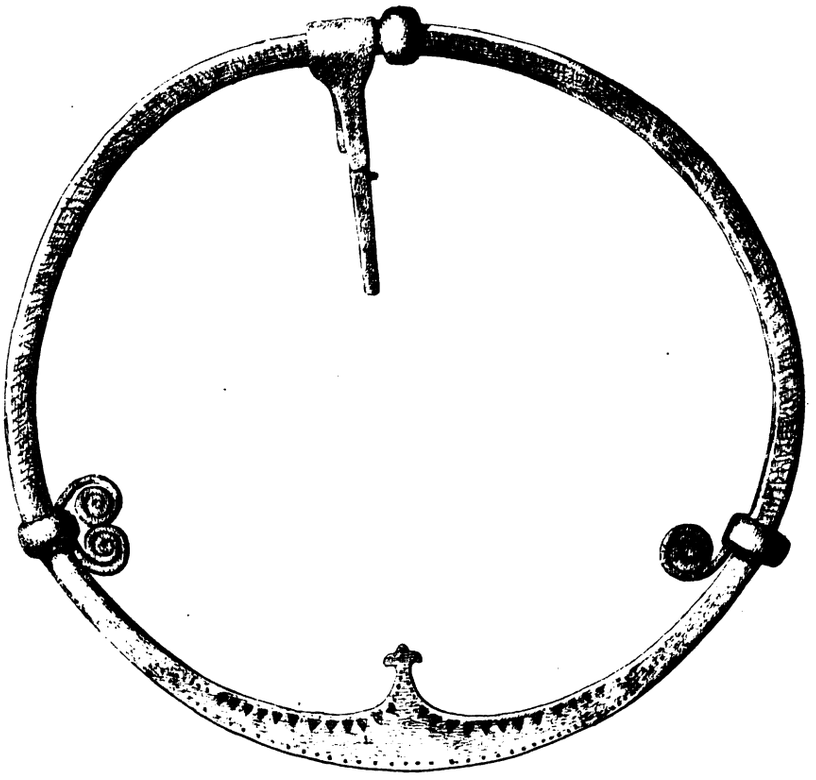

ᚠᚢᚦᚨᚱᚲᚷᚹᚺᚾᛁᛃᛇᛈᛉᛊᛏᛒᛖᛗᛚᛜᛞᛟ